„СОЮЗ-4“ „СОЮЗ-5“—ОРБИТА ТIА

Масса а мехкашкара пролетареш, вIашагIхетта!

СЕРЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лаккхечу Советан а Министрий Советан а орган.

Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

1923 шера дуьйна арадуьлу

7 (4644) | Ерх, 16 январь, 1969 шо. | Мах 2 кап.

ТАСС-а ХОАМ

Тахан, 1969 шера 14 январе московски ханах 10 сахьати 30 минути яьлча Лаьттан искусственни спутника орбита тIа даьккхар «Союз-4» яха космически кема низ болча ракетаца-носителица.

Космически кема лелайеш ва Советски Союза гражданин, летчик-космонавт подполковник Шаталов Владимир Александрович.

«Союз-4» яхача космически кема орбита параметраш лаьрхIараша гарга а е боаран болаш а я:

Лаьттан гонахьа го баккхар — 88,25 минут.

Лаьттан тIехьена эттара гаьнагIа яьлар (апогее) — 225 километр;

Лаьттан тIехьена эттара гаргагIа хилар (перигее) — 173 километр;

орбита хьанаргъялар — 51 градуса 40 минути.

«Союз-4» яхача космически кемаца шин оагIорахьара бола тешшамера радиобувзам ба. Кема тIара хоамаш хьаккхоч 20,008 мегагерца частотанца гIолла.

Летчика-космонавта новкъоста Шаталова Владимир Александровича докладаш телеметрически бустамий даннеех ю теттара дика могаш-гIаьхьа ва.

«Союз-4» яхача кема бортовой системаш лерттIа болх беш а моашта беннача боарамех давлени температурех хьаллоаттаеш а я.

Летчик-космонавт Шаталов Владимир Александрович полета программа кхоачашъе волавенна.

* * *

«Союз-4» яха космически кема дIахо лелаш ла. Кема орбита тIа доаккхар 2 из орбита тIа лелаеш а космонавтаца подполковникаца Шаталов Владимир Александровичаца тешаме чIоагIа радиобувзам лоаттабир. Летчика-космонавта вьлар, [illegible] хьатIIадашкара бучастек дика лайр ше, аьнна, кема системаш лерттIа болх беш я.

Космонавт орбитальни полета программа кхоачашъе волавенав. Массехана къайхьлин космически кема кулгаца лелаяр кхоачаш дал ю.

Новкъост Шаталов Владимир Александрович теттIа дика могаш-гIаьхьа ва.

Космонавта докладаш телеметрически бустамий даннеех кема еррига бортовой системаш лерттIа болх беш я. Космонавт могаш-гIаьхьа хиларех по деча гIулакхийн телевизионни зем боаких.

Кема тIара лаьтта Iочуяла сурташ дика да.

«Союз-4» яха космически кема ракетай-носителица сигал даьхийтар дIахьайкадеш хилар Центральни телевидене гIолла.

«Союз-4» яха космически кема дIахо лелаш да.

* * *

14 январе Московски ханах 15 сахьат даьлча «Союз-4» яхача кема Лаьттан гонахьа кхо го баьккхар.

«Союз-4» яхача космически кемала доаттабеча радиобувзама аргIанарча сеансах подполковник Шаталов Владимир Александровича бьахайтар планах оттадаь полета программа. экспериментацш, Iалма-тохкамаш хьелхара баьккхача кхь гонах толамца кхоачашъяь, аьнна. Космически кема кулгаца лелаеш ниййса кхоачашъяьй еррига яц лоюеш, маьлха батарейшца. Маьлхаца кема ниййса оттадаь хилар, цо йиш хилийтар системаш энергеш кхоачанхилар IалашIе.

Новкъоста В. А. Шаталова дIахо корсий тIа а Лаьттан тIехьа а телдаш дьахар, хIаьта-кхитта космически кема тIара телерепортаж а дьр. Исвлача сурт дика да. Лаьттан шолагIа го боаккхача хана Владимир Александровича чам а болаш хIама даьр. Летчик-космонавт дика могаш-гIаьхьа ва. Пха беттабьалар сухал минута кха 66 тохалуш я, садахара сухал — минута — 16.

ШоллогIа го боаккхача кема эксперименташ кхоачашъяра летчик-космонавт Шаталов Владимир Александрович Iалма тохкамаш кхоачашдарии космонавта салаIараш лаьрхIа йолча орбитальни отсеке вьлар.

«Союз-4» яхача космически кема бортовой системаш лерттIа болх беш я; кема кабина чура давлени ртутни бIоагIанга 800 миллиметр, температура Цельсе 18 градус я.

Летчик-космонавт новкъост Шаталов Владимир Александрович оттадь эксперименташ тохкамаш дара программа дIахо кхоачашъеш ва,

* * *

14 январе московски ханах 18 сахьат даьлча «Союз-4» яхача кема Лаьттан гонахьа пхи го баьккхар.

«Союз-4» яхача космически кемаца доаттабеча радиобувзама аргIанарча сеансех летчика-космонавта Шаталов Владимир Александровича вьлар, полета программа толамца кхоачашъеш я. Летчика докладаш биотелеметрически системай даннеех из дика могаш-гIаьхьа ва. Космически кема бортовой системаш лерттIа болх беш я.

ПОДПОЛКОВНИК ВЛАДИМИР АЛЕКСАНДРОВИЧ ШАТАЛОВ

Владимир Александрович Шаталов ваьв 1927 шера 8 декабре Къилбаседа-Казахски областа городе Петропавловске. Бера ха Ленинграде дIадахай цун.

ЗIамига волча хана денз авиацеш хиннай Владимир, цо бистехькхай ВВС спецшкола, юххьанцара пилоташ Iомабара школа. 1945 шера летчикий Качински военни авиационни училища курсанташка дIаязваьй из.

Училище бистехьккхачул тIехьагIа Владимир Александрович летчик-инструктор волаш болх беш хул. 1953 шера Советски Союза Коммунистически парте мутIараш юкъе вода из. Цу шера из деша вода Краснознаменни тIема-фоарача академе. 1956 шера толамца из чекхйоаккх.

Академе дийша ваьнначул тIехьагIа В. А. Шаталов Советски Эскара авиационни доакъошка командни посташка гIулакх деш хул.

1963 шера январь бетта космонавтий отряде дIаязьв Владимир Александрович.

«Союз-3» яха космически кема сигал лохьйтача хана Шаталов Георгий Тимофеевич Береговой дублер вар.

Владимир Александрович сег йоаленьб ва. Цун сесаг Муза Андреевна СССР юртбоахама Министерстве болх беш я, юртбоахама Iилмай кандидат я из. Шаталовгар ши бер да: Игорь — 10 классе доаIарха; йоI Елена — 4-ча классе хешаш я.

Космонавта нана — Зоя Владимировна да — Александр Борисович хIара чул саьъеа пенсионераш ба.

Дlакхача хана мошиниехьа болхо хинна цун да; 1943 шера Социалистически Къахьегама Турпала цIи енний цунна.

(ТАСС).

«СОЮЗ-4» ЯХАЧА КЕМА КОМАНДИРА НОВКЪОСТА В. А. ШАТАЛОВА СИГАЛ ВОДАШ ЯЬ ЗАЯВЛЕНИ

Деза новкъостий доттагIий!

Шу бутт [illegible] са новкъост доттагIа волча Георгий Тимофеевич Береговой «Союз-3» яхача космически кемаца дерь даш йиъ буйн бола полет я.

Сах боакха тешам беза «Союз» яхачу Iилманате дикача кема техникина дIахо де. Со кийча ва Даьллл сийлен задани кхоачашъяра. Космически гаьнача пренашка водаш из Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Советски правительствоно тешам яр форрега сай ниян хоара сайна хьалхашта оттадаь декхараш кхоачашъера дIадала.

Iадока хийла шун, деза доттагIий!

— [illegible] хеттаймаш!

(ТАСС).

ТАСС-а ХОАМ

Тахан, 1969 шера 15-ча январе московски ханах 10 сахьати 14 минути яьлча Лаьттан спутника орбита тIа даьккхад кхаь космонавтах латта экипаж тIайола «Союз-5» яха космически кема.

Космически кема тIа ба советски летчикаш-космонавташ: кема командир подполковник ВОЛЫНОВ Борис Валентинович, экипажа членаш — борт-инженер, технически Iилмай кандидат ЕЛИСЕЕВ Алексей Станиславович инженер-тохкамхо подполковник ХРУНОВ Евгений Васильевич.

«Союз-5» яха космически кема лаьрхIа хиннача орбита тIа даьккхад.

«Союз-5» яхача космически кема орбита параметраш укх тайпара я:

Лаьттанна гонаьха го боаккха ха 88,7 минут;

Лаьттан тIехьена эттара дукхагIа гаьна яьлача хана (апогеера) 230 километр;

Лаьттан тIехьена эттара дукхагIа гарга еача хана (перигеера) 200 километр;

орбита оагIора ластар — 51 градуса 40 минути.

Орбита тIа даьнначул тIехьагIа «Союз-5» яхача кема командира нов. ВОЛЫНОВ Борис Валентиновича шин оагIорахьара радиобувзам оттабаьб лаьттанцеи «Союз-4» яхача космически кемацеи.

Новкъоста Б. В. ВОЛЫНОВА баьча хоамагIа из шеи экипажа членаши дикача хьала тIа ба; кема отсекашкара давлени температурей боарамагIа я.

«Союз-4», «Союз-5» яхача кемай командирашка летчикашкосмонавташа новкъосташа ШАТАЛОВ Владимир Александровичеи ВОЛЫНОВ Борис Валентиновичеи хоам бир, шоаш космически арене яхьана еча экспериментий программа кхоачашъе болабенна хиларах.

КОСМОНАВТИЙ ВАХАРА ОАГIОНАШ

Подполковник Борис Валентинович ВОЛЫНОВ

Борис Валентинович Волынов 1934 шера 18-ча декабре городе Иркутске ваьв; городе Прокопьевске юкъера школа а цул тIехьагIа авиационни школа а бистехьккхай Борисa.

1956 шера Волгоградски тIема-авиационни училища бистехьккхачул тIехьагIа Советски Эскара авиационни доакъошка гIулакх деш хиннав Борис Валентинович. 1958-ча шера Советски Союза Коммунистически парте мутIараш юкъе вахав Волынов.

Космонавтий отряде 1960 шера кийчо е волавеннав Борис Валентинович. Космически наькъаш дера кийчо дика чакх а яьккха. 1963 шера Быковский Валерей цул тIехьагIа Береговой Георгий дублер а хиннав из. 1968 шера ше кертторча болха тIа валлалехьа а. Волынова бистехьккхе Жуковске шерагIа йола тIема-фоагара инженерни Академи.

Борис Валентинович сег йоалаль ва. Цун сесаг Тамара Федоровна образованегIа инженер-металлург, яь, шиннаьъача заводе болх беш я. Волыновгар ши бер да. Андрей — 1958-ча шера ваь, Татьяна — 1966-ча шера яь.

Борис Валентинович зIамига волча хана де волаш висав. Из хьалхевьяй нанас — Евгения Израиловнас, специальностагIа лоро (хIанз пенсионерка я). Дукхача шерашка а цо йоакха лоакха хIама доаццаш а къахьегарах «Республика заслуженни лоро» яха цIи еннай цунна.

Алексей Станиславович ЕЛИСЕЕВ

Алексей Станиславович Елисеев 1934 шера 13 июле Калужски областа Жиздра яхача городе ваьв. Бера ха Москвана юхе, шоай берригача дезала юкъе вахар дIадахай цун.

Юкъера школа бистехьккхачул тIехьагIа 1951 шера Баумана цIерагIа йола Москвански тIема-технически училища деша а вахав, толамца из бистехьккхар Алексей. Конструкторски бюро болх беш а волаш. 1967 шера технически Iилмай кандидата Iилман степень яккхара диссертаце защита бир Алексей Станиславовича.

1966 шера денз космонавтий отряде кийчо е волавеннав Елисеев. 1967 шера Советски Союза Коммунистически парте мутIараша юкъевахар из.

Елисеева сесаг — Лариса Ивановна конструкторски бюро инженерашка болх беш я. ЕлисеевгIар йоIий — Еленай 8 шу даьннад. Космонавта нана — Валентина Ивановна, химически Iилмай доктор, профессор, СССР Iилмай академе физически химе институте болх беш я.

Подполковник Евгений Васильевич ХРУНОВ

Подполковник Евгений Васильевич Хрунов 1933 шера 10-ча сентябре Тульски областе Воловской района Пруды яхача юрта ваьв.

Евгене бистехьккхай 7 шера школ юртбоахама техникум. ЗIамига волча хана денз авиаци хьашт хиннача Евгене тIема-авиационни школа бистехьккхар. 1953 шера авиационни училища курсант хилар цун.

Училище бистехьккхачул тIехьагIа Советски Эскара авиационни доакъошка гIулакх деш хилар Евгений Васильевич. 1956 шера Коммунистически парте мутIараша юкъе вахар из.

1960 шера космонавтий отряде дIаязвир Хрунов. цул тIехьагIа космически наькъаш дара кийчо яь а ваьна Леонов Алексей дублер хиннав из.

1968 шера Хрунов Евгений Васильевича тIехьа бистехьккхар Жуковске цIерагIйола тIема-фоагара авиационни Академи.

Евгений Васильевич сег йоалаль ва. 1959 шера яь цун сесаг Светлана Анатольевна юкъерча школе хьехархо я.

1959 шера ваь Виталий яха воI ва Хрунова. Космонавта нана Аграфена Николаевна — пенсионерка.

(ТАСС).

«СОЮЗ-5» ЯХАЧА КЕМА КОМАНДИРА НОВКЪОСТА Б. В. ВОЛЫНОВА КОСМОСЕ ВОДАЧА ХАНА ЯЬ ЗАЯВЛЕНИ

Тха деза новкъостий доттагIий!

Советски космически Iилмой техникое яьча дерригIа кхоачаману космос тахкара даькъе чоалхаеза декхараш.

«Союз-4» яхача кемаца космосе водаш селхан ваккъавоьнгар вай летчик-космонавт новкъост Шаталов Владимир Александрович, хIаьта тахан сеген са новкъосташка летчикашкосмонавташка Елисеев Алексей Станиславовичагеи Хрунов Евгений Васильевичагеи йоалхе сийне йолаш гIулакх кхайчаш дукхе доттагIаш чуйолча «Союз-5» яхача кемаца космосе дахара.

Оаха доккхал ду космос маьшара гIулакхашта маьрерзарех адамаш практически гIулакхашта цунах пайда эцаре гIулакха юкъе дакъа лоацага тхоашта тIаккхларах.

«Союз-5» яхача экипажа шерагIа из Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета, вай правительствана, советски халкъа дош ду Даьхен бехкенсадена задани оакха сийлена кхоачашъергхиларах.

Вай даьнарча лаьттан тIа кхетта вIашагIхетаала вай, деза доттагIий!

Iадика хийла шун!

ЛАТВЕ КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТАГА, ЛАТВИЙСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМАГА, ЛАТВИЙСКИ ССР МИНИСТРИЙ СОВЕТАГА

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето, ССР Союза Лаккхехьарча Совета Президиумо, СССР Министрий Совето республика болхлой, колхозхой, интеллигенци, берригача къахьегамхой лет тIара даькъала бу йоаккхача событеца — Латве Социалистически Советски Республика хьаккхайкаль шовзткъе итт шу дизарца.

Латышски болхлой классои къахьегача ахархошеи, Россе пролетариатацеи къахьегача адамашцеи цхьана, Ленински парте кулгал а деш, хьинаре къовсий довттабаь Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци кочъяккхар духьа, сера бе а делла Советий Iаьдал лоралью кхача мехкий интервентехи чура классови моастагIехи. Революционни къовсамий летописа юкъе сийрда оагIув хьаьлай латышски цIеча стрелокаша.

1919 шера январе хьаьлч Латвии яхача Советски республика. Советски правительствана юкъарчал лоадирци Владимир Ильич Ленинея хьал а доацаш. Лоархаме социалистически эгалонаш ьай. Латышски халкъ мукъадьаьннад социальни къамаш Iазапах, цкъй социалистически пачхьалкхенах кхийнад. ЦхьабакхЬа. дукха халкъашта юкъера контрреволюцеи ре акционни националистически буржуазеи цу хана вIашттIехьдаьлар къона Советски республика тIоIе.

Латве болхлой классе, къахьегача адамаша шоай авангарда — коммунистий кулгала къовача террора, репрессий хьалашка а дIахо къовсам лаьттабир Советски Iаьдал юхадеттотадар духьа. Цо къовсачала къовсам. Советски Союзо интернационални новкъостал а деш, буржуазий диктатура дIаяккхарна чакхбаьхар. 1940 шера къахьегача халкъа Iаьдал шIаькха кхоч а лаьцна. Латвийски Советски Социалистически Республика юха а Советски Союза вежарьиха йолча республикай дезала юкъе еча.

Сийлахь-йоккха Даймехка тIом лаьттача шерашка Латве къахьегамхоша ца на кхолаш дерадир социализмана накоагIдьаннараш. Республика адамаш къонгаш мехкарийи бар Советски Эскара мутIарашка фашизмана дукхьала, вай мехкан моастагIа доIийни бахьан доаш къовсам лоаттабеш.

Социализмана хьалхешка Советски Латве вIашттIехьяьккхад производственни низаши халкъа дукхалла хари бIаьга да дайнача тайпара чIоагIа датIадаьладцеча ЧIоагIа детIаена промышленность, сийла дегIайха хета боахам а болаш, толамагIа дола Iилмеи культуреи а болаш йола республика е хинна дIаьтта яь. ТIом хьалхалехьа хиннача боарамка пхейтталча 32-ха дукхагIа арахец промышленни продукци. Болхлой строй оьлангара хийнад мутара социально-экономически гIулакхаш. Шерагара шерага чIоагIлу даьздоаьйн совхозий экономика, лаккхлу кхиамара хьунахьаь, хьайбай продуктивность. Лакхадаш лаккхлу болхлой, колхозхой, интеллигенце материальни хьал-торо. Республика шин-телкарха ре доагIаш дола декъа лоац КПСС XXIII-ча съезда решенеш кхоачашъеча. вай мехка социализм хьалъеча.

Советски Iаьдал латтача шерашка Латвийски ССР толлам социалистически строй чIоаленаш болаш. Лениниски къамий политика сийлахь-боккха вазара нислой. Советски Союза халкъий доттагIаллаи вежаралла гIулакхаши дахарглоацаш хилара дола тешал да. Латышски халкъо боахами культуреи детIаккхиначча доала толамаш наькъа деналера авангарда уж вIаштIехьбоахара йолча советски патриотизмаш пролетарски интернационализмаш, марксизма-ленинизма идеяшта мутIахьа хургболча уIлаица къахьегамхой хьалхаьоеча Коммунистически парте гIулакхашка дIахьа дувзадена ла.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитет, ССР Союза Лаккхехьарча Совета Президиум, СССР Министрий Совет [illegible], а Латвийски ССР болхлошка, колхозхошка, интеллигенце Коммунистически парте кулгалца дIахьа а [illegible] хьалхьара сийлахь-боккхий планаш кхоачашъеча шоай хьинар да кхоаш къахьегархиларах, Владимир Ильич Ленин ваьча дийнахьа декъ бIаь шу дизар хердача толамашца болгалдоаккхаргхиларах.

Даькъаль хийла Латвийски Советски Социалистически Республика!

Даькъаль хийла Латве Коммунистически парти — КПСС деналера отряд!

Даькъала хийла Советски Союза Ленински Коммунистически парти — вай мехка коммунизм хьалъеча вIаштIехьдоахара из хьалхьара деташ урдуттадери!

КПСС ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТ | СССР ЛАККХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМ | СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТ

КУЛЬТУРА УЧРЕЖДЕНЕЙ ЛОАРХIАМЕ ДЕКХАР

Болх тоабара культпросветучреждененашта эттара аьттув болашагIа йола ха я Iаи зама. Наьха дукхагIа хул мукъа ха. Цудухьа хIара сарахьа клубашка, библиотекашка дукхагIа гуллу къахьегамхой. Из гIулакх дика кхета а деш, республика дукхача культпросветучреждененашта кхетамца вIаштIехьбаьккхаб шоай болх. Цар тайп-тайпара сакъердаме, пайдане мероприятеш вIаштIехьйоах мах дукхагIа чуозара, цар мукъача хайнах дикагIа пайда эцара. Культпросветучреждененей болхлоша хIана, дерригa советски халкъ В. И. Ленин ваь 100 шу дизара сийленца лакъадахара кийчо еш долча хана, къахьегта тешкам тIабахийтаб хIанзарча хьалаша дIалеххача тайпара болх вIаштIехьбаккхара.

ХIара сарахьа дукха нах гуллу Грозненча Заводской района В. И. Ленина цIерагIча культура Дворце. Художественни самодеятельноста тайп-тайпара кружокаш, халкъа университет а цига болх беш. Цигарча самодеятельни артисташа каст-каста концерташ уттаду района предприятешка. Кана болх беш я агитбригада. Республике йовзаш я цигара опери коллектив. КIоарга чухоацаш болаш дукха мероприятеш а культура Дворца коллектива В. И. Ленина юбилейна кийчо еча хана чакхъяккхерхIаш.

Къахьегамхошта коммунистически кхетам балара дика опыт Iоаьхий Шелковской районерча культура учреждененей. Къаьстта дика вIаштIехьйоах цига тематически салоIамех сайренаш, диспуташ, дешарий конференцеш, хаттарийн жоппийн сайренаш. ЦIи хеза я цигарча Дубовски станицерча клуба художественни самодеятельносте коллектив. 150 сaг чувоагIа цунна. Сагота клубе цIаккха а. Дукхаеза юрташта клубера культура университет. Тайп-тайпарча профессей бола нах ба цига дешаш: механизаторaш, хьехархой, медицински болхлой, дешархой. цигта бхыбараш.

КIеига къахьеган Сунженски районарча культпросветучреждененей болхлоша В. И. Ленина юбилейна кийчо еш. Цу хьакъехьа дика гIо ду юрташкарча клубашта Сунжерча культура цIен методически кабинето.

Дика болх беш я Советски районера Халкин-юртера клуби, библиотекеи. Пожай-юрта районера цхьайола культура учреждененеш. Цу тайпара масалаш кхы а доаладе йиш я.

Цхьабакъда, белгалдаккха деза республика культпросветучреждененей болха юкъе хIана а дукха кхоачамбоацараш хилар. Укх тIеххьарча хана дукхъаа хийцад Гудермесски районерча культура учреждененей балхацарча кхоачамбоацарех. Бакъда, уж хIанз а шендаь дIадаьхнаяц. Геттара эсала болх беш клубаш, библиотекаш я цига.

Дика вIаштIехьбаьккхай болх Наьсарен района цхьайолча клубашка а. Къаьстта эсала латт цигарча культура учреждененашка атеистически пропаганда яра гIулакх. ХIанз а тоабаьба цхьй болх халкъа театро.

Iай лерттIа болх вIаштIехьбаккхара йиш йоацаш клубий помещенеш эсала йолаш нетттиган а я вай республике. Цхьайолча клубашка болх беш яц художественни самодеятельноста коллективаш. кIеанго ба художественни самодеятельносте дакъа лоацаш кхоачийи гIалгIайи мехкарий.

Массанахьа кхетамца пайда эцац тематически сайренех, диспутех дешарий конференцех, нийтча кхыйолча пайдане йола гучадаьннача формах. Цхьайолча культура учреждененашка дика кадраш яц, кудукьа болх а во нел.

Цу тайпара кхоачамбоацараш кхы дIахо ла мегаргдац. Культпросветучреждененей болх вIашхаштта тоабе беза. ХIанз, В. И. Ленин ваь 100 шу дизар дезде кийчо еча хана, культпросветучреждененаш лекхарийла а цу балха юкъе хьинаре лакъалаца, къахьегамхошта коммунистически кхетам балара еррига формех, опытах пайда эца. Цу хьакъе культура учреждененаша тIаьйила доккхий социалистически декхараш. ХIанз нерттера вар ла уж сийдена кхоачашдергдолаш болх вIаштIехьбаккхар. ХIара клубе хила еза художественни самодеятельносте коллективаш. Терко а еза культпросветучреждененашка атеистически пропаганда шерагIа йоаржаяра. ДикагIбарий опыт вIайовзийтаве.

Культура учреждененей балха юкъе хьинаре дакъа лаца декхарийла ба юртарча интеллигенце вокалаш. Юрта культура дIяра дукха хIана кагIлаьрге нарна.

ХIана къаьстта терках тIабахийта безаш гIулакх да халкъа университетий болх тоабар. Укх тIеххьарча хана республика халкъа университеташа кIезиг-дукха тоабаьб шоай болх. Предприятешка, колхозашка, совхозашка, культура учреждененашка, лакхерча дешара заведенешка общественни хьехаре болх беш я 34 халкъа университет. 3,5 эзар сагIа сaг ва цига дешаш. Цхьайолча халкъа университеташа хIанзале дика опыт Iоаьй. Цар кхетамца вIаштIехьбаьккхад Iилман знанешта пропаганда еига. къахьегамхошта марксистско-ленински кхетам дуга, наьна культура лакхьелга. Цхьабакъда, дукха кхоачамбоацараш да цар балхашка. Базза пайда эцац халкъа университеташ детIайоаллара йолча тоаронех. Цига лешаш кIезига хул болхлой, колхозхой, къаьстта кагирхой. ЛадугIарий образовани терках а еш вIаштIехьъяхаш занятей программаш. ХIанзарча декхараша тIадех халкъа университетий болх цIенхаштта тоабaра. Керттера терках тIабахийта беза дикагIча опытах шерра пайда эцара. Лени йоакхе еза хIара халкъа университете творчески коллектив вIашагIйоалара, марксизмана-ленинизмана пропаганда яра, Iилман технически знанеш йоаржаяра, къахьегамхошта коммунистически кхетам балара, цар образовани, культура, квалификаци лаккхьяра.

Культура министерство, культура районий отделаш декхарийла я культпросветучреждененей болх доаначча хана тоабара мел эша хьалаш Iалашде. Цу гIулакха дала терко еш хила еза партийни, профсоюзни, комсомольски организацеш, советски органаш.

ВИ. ЛЕНИН ВАЬ 100 ШУ ДИЗАРЕ

Надежда Константиновна Крупская

ЛЕНИНАХ ДАГАДОАГIАРАШ

РЕАНЦЕ ШЕРАШ. ЖЕНЕВА. 1908 ШУ

Февраль тIаккхачаш. Женеве кхаьчар Россера «Пролетарий» оттаде бахкийта берриге коакъестий, вешна юьхьа. Владимир Ильич, Богданов, Иннокентий (Дубровинский)...

Юххера а февраль бетта арайлар, Женеве яь хинна, «Пролетаре» хьалхара (21-гIа) номер. ДоархIам болаш я цу тIера Владимир Ильича хьалхара статья: «Революцин хьалхаенна дукхачу шерашка болх бе хайра вайна, — ахаш яздора цо. — Бахьда доацаш аьлар вай кхера сапна чIоагIа да. Социал-демократийне вIашагIъеллар эггара хьалха тIемца чIатеIача ва ца аларах дог хиэла йохаргйоаца, юрта боабергбоаца, авантюрашта тIехьаргйоаца пролетарски парти. Иза парти социализмага йода, цуьнах цхьа буржуазни революцей иза а вож ва чIакхъеларга хьежжа ца а юваш. Дукхьала цудухьа шуй лоIаме я иза буржуазни революцей белача eагIонех. Иза пролетарски парти каталонга йолаш я я».

Уж денаш Владимир Ильича дар. Цу хана цун хинна уйлаш яр уж. Нийна дисача хана цо уйла йора пролетарната эггара йоккхагIа йолча коталоний. Женевски Iама йисте тхо делаш сар-сарахьа цунах дувцар сена цо...

Революце опыт чIоагIа терко еш, бокъонца хьожаш Iомае езаш, дIаьо йодача хана цу опыто гIулакх дергдолаш лоаркIар цо. Дукха ха йоалпаш хиннача къовсама, юкъе дахьа [illegible]

[illegible]

... «тхьабрдахьна шу» дар, де ца деззачун хьонхке бар. Революце опытага хьажари из критически хьажари пролетарната хила леза йовзара, цу хьара методаш кхы боккхагIча толамца юкъейоаллаш Iоааллар, из октябрьски стачечни декабрьски герзаш кьовсам кхы а шерагIа, кхы а чIоагIагIа тIагIедгта, кхы а боккхагIа сакхетам болаш боаржабар».

ХьатIадаргIача шерех Ильича хетар кердагIча пайдара шагIйортара кийчо яра шераш.

Революцешкин къовсаме селлаIарах дайда еше безар дIахо а шун чулоацам кIоаргбара.

Эггара хьалха реакце хьалашка лоаттабергболеш къовсама шикъ кьоастабе безар. Парти къаьллагIа хилара хьай тIа йоаккхаш, цо шуй гIулакхаш гучахьа леаде йиш хургйола, дувкалча, боаршацен Iайкротнаний думски трибуне, гIелаш цуа дувна йиш хургйола хIама де дезар. Ильича тIера дукхача большевикий, отзовис-

(ДIахадерг. Долалур «Сердало» №№ 145, 148, 150, 154, 157 (1968 ш.) 4, 8 (1969).

ташт балаш бариш гIулакх Iалашьате чIоагIа чоалхаш долача дакьа гIорташ йола оамал: революции эггара чIоагIагIа лакхъеннача хана могаш хиннаш къовсама формаш лораенна таш, уж, боккъалдаь алуш, реакце халача хьало къовсам, керахча тыламна болх лIатаербара еррачча хаманашта юстара бувлар...

Россе араьллар А. Богданова, Луначарские, Базарова, Суворова, Берманна, Юшкевича, Гольфштейна статьяш йола «Марксизма философе очеркаш». Материалистически мировоззренеа, хIаний общество материалистически, марксистски хьехаш хилара, классови къовсам кхетабеш хилара ревизи е гIертар дар уж «очеркаш».

Кердача философе наIараш тьеегIар массе а тайпара мистикача. Реакце шерашка къаьстта товенна хьовза йига йолаш яр ревизионизм, цуьна массе тайпара поепаш хIетта дола долача хIамах дог дилача чIилаша. Уккха тхьбаш хинна ва къастача даргхоаш цар.

Ильича массе а хана дешаш хинцаш философе делаш, цо дукха Iомадора уж ссылке волаш. Цига хоара цунца цу хьакъехь К. Маркса, Ф. Энгельса, Плеханова мел хьинар, Iомайора Гегела, Фейербаха, Канта философи. Ссылке волаш а цо чIоагIа къувсар Канта тIехьа уйлаш йолча коеналистанца, цу дешна хьакъехьа „Neue Zeit" тIа кадечирта хьежар философи — дика хоаш вар из.

25 февраль (10 марта) Горькега яздарча письмо тIа цо дийцар Багдановца ше барта ца хилара истори. Ильича ссылке волча хана дийшадар «Iаламах йолча исторически уйлани керттера моментах» аха Богданова книжкиг, бакъда цу ханара Богданов [illegible]

[illegible]

Горькe Владимир Ильич Капре дIахьажр цу хана цига бахьа Богданов, Базаров, хьибараш а болаш массанна а хиьана дувцаргдолаш, бакъда, Ильич волаш вацар, безаш, кхы а цунга хьажачьа а хоош цо дувцарах хIоа хургдоацаш, 16-ча апреле цо Горькега дахьийтача письмо тIа Ильича яздора:

«Сона цига вар найдане дац, вешна ца: Iилма социализм реалитеа вIашагIтоха гIертача нахаца къамьал де сона могаргдац, е безаш а бац. Тергадистай уж хьаьвний, Кьувсе йиш...

ФукнагIа дале а май бетта Ильич Капре чавар, шуй вар дета. Горько хьажар а дах. Дукхьол шуй ра дIа марз дахкашар цо цига. Цига вахьа, вIашагIкийттача Богданова философски чIанашка Ильич тоаш хIама хилазар. ТIеххьа Ильича дагадоагIар цу нана-ла-Богданоеа, Базарова шан, кхаь шера къаста деза вай, аьнна, хIаьта Горькe сесага Марие Федеровнас, елаш елаш, хьо лаьтIа вакха деза шина дьа...

Юха а философи Iомае болавелар Ильич...

Хьалхарча эмиграце — 1905 шерега кхачъелча — Ильича шийна гернахьарча деашоаш декьарча вахара эец боаккхача хана, цуй теркам тIабахфар керттерча дакъе болхлой болама, къаьстта езар, цуьна болхлой собранеш, демонстрацеш, кх. 1900 шера Ильич доавел дехьа вахчаца вайнига даьар из кIома. ХIана. 1905 шерара революци хинначух тIехьагIа, Россе Iалашьате чIоагIа болхлой болам, парте къовсам айбенна хинна ха чакIъльниначух тIехьагIа, Дукха опытал тIехьагIа, къаьстта болхлой депутатий Советаш хьалхинначул тIехьагIа болхлой болама формашца хьала Ильич къаьстта хьоштзолаш вар боккъонца буржуазни демократически республика яхар фу я ха, мунна чухь дуккхача болхлой доардIам миогтаб, болхлой влияни мунна чухь мел йокхна я, ххача партей влияни мел йоккха я ха.

«Демократически республика бахьан лоаттабу къовсам» тха цу хара аьнача программа пункт яр, бурдукъаш демократически республика къаьстта къахьа гучаала йолашенар Ильича, наршмал а товзагIа йолаш бахьа шеко йоацаш дукха болхой вIашагIкхьеллар [illegible] бахьегамхой лоал оттабара герз [illegible] а долаш. Демократически республика Iалдаш вIашагIтехьдаккхар чIоагIа кертера шегхьа дешар керта [illegible] кхоастал деш дар берриге вахар бурьжуазни уйла тIуеенна хилара.

Сона хета 1905 шерара революци дайна епаре, шоллагIа эмиграци дайна еанце Ильича «Пачхалкхах революцийн» аха шийна книжка язьдергдацар, аьнна.

Философеш дешай хьакъехь шерра хьажача дискуссе дIадерзар Ильича дале волавенна философски книжка чекхагIа дрхаецар. Женеве ше хинна шзайа материалаш хаьа кхзи вайнига [illegible] Ильич, хIаьта ала — дехт долаш хиннача эмиграше а чIоагIа [illegible] йора Ильича болх бара, цудуькх а Лондоне вахар, цига Британски музее болх а бергболаш, болабьа хинна болх чахх а боаккхаргболаш...

Кастталахха Ленин ивайнча, 24 августе Централь Комитета Пленуми хилар. Партийни конференци гулъелга сихде аьнна оттадьар Пленумо. Конференци вIашагIеъьанача Россе вахар Иннокентий. Из ха тIаккхачьа къаьстта гучаьна а чIоагIагIа а бала-елар дукха меньшевикаш чунза йола ликвидаторгIа линии. Ликвидаторш гIертар парти IоацIка, нарша тIехьх гIулакх долашхх отталеш йола муьа хIашагIатьара организаци дIаякха; уж гIертар гучахьа болх бара, духхьала профессиональни союзашка, тайп-тайпарча общественни-аш, кхы а гучахьа болх бара аьнна лелабе. Реакце хьалашка цаьа деш лелабе [illegible] пайда дIаэцар хьеахь Iалашьате, етар, ерца позицеш дIаайар. Воаш цаьагIоартьа, большевистски фракце мугIараха ультиматистащ отзовисташ кийсса шиммачахьа болабедар: думанжа декъа дакъа лацара дукхал хилара лаь, уж дукхьал бар культурно-просветительни обществашка, клубаш балта юкъе, школашка, гучахьарча профессиональни союзашка, страховани кассашка дакъа лацара а. Пуккхьч хинча юкъе беча шерарча балха, царна Iалашьате реакце теттара лоаттабоахар а яра.

Иннокентий Ильичев вIаши къарха дукъашар партийни хьалхе декьара.

[illegible]

Парижге вода Ильич хьатархьала Журамира, хьарг Парижге дIаваьр цу Iаца ашта, вер Iалашьат цир ченна [illegible]: 1) Французски болаш вокаьа дакъа лаца йиш хургъа, 2) Парижехьа город я — цига хIаьхуьрдагIана хургъа, ахьа, тIеххьаахьар хьажабашар Ильича. Гуйралехьа дара Парижа дахар арадалар тхо...

Парижге эгтара хабагIа йола эмиграцеш цига дахкаш дийзар. Цига хьалкаш вахьа Iеш духхата ахьа, дезнэ кьо лоаш болчар Владимир Ильича, чIоагIа вахьа-вахьа, хьаьта ТIехьагIа цига вахьа из а хьехаргаь дара а дийнар цо: «МалагIча гIулакхаш, вай Парижге!» — аьлеш, Эмиграцен вахара центре Парижехьа болхаш, ленинни вахьарда, парти бахьни къовсам боаржабе безаш хилар дигадар тхо цига. Реакце шерашка йола центр яр Париж.

(ТIехьадоагIар хургда). (АПН).

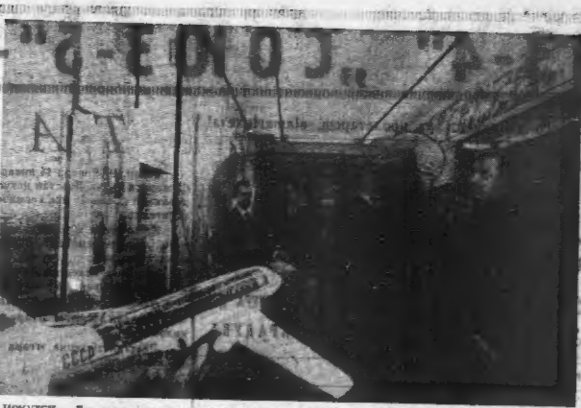

ИРКУТСК. Граждански авиаце Маьхбоалаш — СибарегIеи кердача эхане цу хьаьнйлай Маьхбоален СибарегIеи аэрофлота истореза хетал музей. Авиацески перевозкаш уккхал дIайолайинна 1928 шера. Эттара цхьа, дийка йоаргарна Рея аьнна Буряте столицера Улан-Удэра Монголе столице Улан-Баторе. Граждански авиаце Маьхбоала СибарегIеи управлени хIара — водца фотахагIчарен аьнна хьо.

Сурта тIа: кердача музе.

М. Мишеева сурт.

ТАСС фотохроника.

БУРУНАШКА КХАЬЧАЙ ГАЗ

Шерe да кхаьчна ухх бурунаш. Цига лахча хутораш поселканаш я радио, телевизораш, электричество, бакъда газ дIалхала кхаьчалдар укхаза.

[illegible] «Грозгазстрой» трестера [illegible] [illegible] шераш, гIишломашераш. [illegible] конференцеш яра [illegible]. Гишмолашерашка дIаоттадора [illegible] хIаьта газопровод [illegible] бен. [illegible] кхоачашдаь. «Шелковской» [illegible] совхозе 250 квартирашка, станице, тхца чу, берий беша, [illegible] газ чуйихад.

Укх кердача шера балхча [illegible] пупка совгIат дийчадаш ба газовикаш. Шелковской яхача станице хьалгъеш а газонаполнительни пункт. Цигара газ кхоачаргдола дола укхаза районашка.

М. САФОНОВ,

«Гостехнадзора» инспектор.

БЕРРИГА НИЗ — ДЕКХАРАШ КХОАЧАШДАРА

ДIадахача шера вай юрта боахаман къахьегамхоша еррига республика бIарчча хьайлача хала хьалха кхоачашдир ялат, дулх, шура, фуам, тха дохкара планаш. Из декхар кхоачашдара декхадекъа лаьдар Сунженски, Наурски, Шелковской, Гудермесски районаша. Уж еррига продукташ планаш совгIа доаккхаргIоалашдир [illegible].

[illegible] вай даьгIа районашна дерриге хьалхи [illegible] чахьаллихента цхьайола продукташ йохкара план кхоачашьенадар. Иштта ялат дохкара план кхоачашьенадар Ачхой-Мартана, МалгIабикка, Назрана, Советски, Урус-Мартана, Шаьла районаша, дулх дохкара план — Надтеречни районо, шурен фуаьм — Грозненски, Шаьла, тха — Надтеречни, Нажай-Юрта районаша. Колхозийн совхозийн иэхьанцарча партийни, профсоюзни организацеша, дукхьал цхьа Наурски районерчарга дIамаьхача боаггIача тайпара къовсам ца лоаттабар бахьан долаш ялат дохкара 1968 шерара социалистически декхараш кхоачаш ца деш йисай 14-ха 11 район.

Шоаш тIаийца хинна социалистически декхараш тержа ца деш хиппаб Шаьла района колхозашки совхозашки. Ялат дохкара декхар 56 процент мара кхоачашдаьдац цар, дулх — 66 процент, шура — 89 процент, фуам — 78 процент.

Лохе йолча таблице хьогойтдулх дохкара декхараш кхоачаш ца деш йиса МалгIабика, Надтеречни районаш, шура йохкара — Ачхой-Мартана, Грозненски, Назрана, Урус-Мартана районаш.

Цу дерригаш хьахьехь партийни профсоюзни организацеша, колхозийн совхозийн кулгалхоша болаш болча теркех бизна пайда эцаш юртбоахама продукташ дукхагIа дохкара уж напчахьаллихента йохкараш боаггIача тайпара къовсам лоаттабеш ца хиннадга, къахьегам кийса вIашагIтехьбаккхарая тIаийца декхараш кхоачашдара шерра социалистически яхь йоархIарьи бера балха юкъе духла кхоачашдаларашь [illegible].

Республика юрта боахама къахьегамхоша пятилетка шолагIча шера гIа баьккхаб. В. И. Ленин ваь бIаь шу дизара дехкагIча бера вахьабахара цар декхара социалистически декхараш тIаийцад.

Парте районаша, райисполкомаш, юртбоахама органаша, иэхьанцара партийни, профсоюзни, комсомольски организацеша, колхозийн совхозийн кулгалхой декхарийла да КПСС ЦК октябрьскойна Пленума решенеши В. И. Ленин ваь бIаь шу дизара сийлен дагарга гIортаргдолаш айлайта юртахьа къахьегамхой творчески хьанар хьы а чIоагIагIа айлаь берригa цар низ тIаийца декхараш кхоачашдара тIаберзабе.

Из гIулакх кхоачашдара хIаьта болаш дIало дица фу нийсо, техника тоье, хьалха яьстa агротехника хадранте дIайотабьйта, кхьаша органически удобренеш тоеса, оросительни системашта гидротехнически сооружениешта ремонт етта Iалашде деза.

Геттара чIоагIа теркам тIебахийта беза гуртахь хлат дIадийна кхаш хIана массанхьа тахкара, хIаьта хIара участка хьалаш терхаш а деш уж тоазара.

Дукха безамехьа декхараш хьалашка дакъ хьаййаш дохаро рента а. Пхьаккха хьаьба къастийта беш яц, царна дика гIулакх доатгале деза. Дика кхоабаш, юйса гIулакх деш, Iаьггара дакъа дегIа аца ца дозийтана лоалсаметна продуктивность йолаш бIаьсте даха даха деза хьайбаш.

1969 шера тIаийца социалистически декхараш толамца кхоачашьзера хIара шерарча къахьегамхочун сийлен декхар да.

1968 ШЕРА РЕСПУБЛИКА РАЙОНАША КЕРТТЕРА ЮРТА БОАХАМА ПРОДУКТАШ ЙОХКАРА ПЛАН I ТIАИЙЦА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШИ КХОАЧАШДАР (процентах)

Районаш	Ялат план	Ялат декхар	Дулх план	Дулх декхар	Шура план	Шура декхар	Фуам план	Фуам декхар	Тха план	Тха декхар	КПСС ГК, РК секретарь	Горисполкоман председатель	Юрта боахама производственни управленин начальник
Ачхой-Мартана	98	96	1[illegible]	103	100,8	97	113	103	103	103	Русин В. Ф.	Батышев А. С.	Алдамов Т. Д.
Ведана	2-[illegible]	96	1[illegible]	120	102	78	101	101	136	136	Ибраев С.-Э. С.	Бачагаев Х. А.	Хатуев Х. А.-Р.
Грозненски	114	108	107	102	90	92	98	98	136	135	Сухоруков Ю. В.	Эсенбаев Т. М.	Горошко И. А.
Гудермесски	101	79	107	108	100	[illegible]	[illegible]	100	110	110	Чайкин А. А.	Дадаев В. Д.	Бачманов В. Г. упр. хоз. нач.
МалгIабика	90	90	1[illegible]	90	110	114	100	200	100,1	100,1	Сомько Д. П.	Гастемиров С. Х.	Исаев И. В.
Надтеречни	115	90	91	90	112	107	100	100	[illegible]	87	Болонкий В. Т.	Лаурбеков С.-А. Г.	
Назрана	75	90	100	100,5	100,7	98	100,1	100,1	117	117	Цолоев С. Д.	Аржиев Х. О.	Дзеоев У. М.
Наурски	107	130	107	102	133	141	125	105	117	100	Пожидаев В. П.	Федоров И. И.	Хатина Ф. Х.
Нажай-Юрта	4-[illegible]	130	130	131	102	[illegible]	110	110	90	59	Жигульбаев В. Х.	Вашаев У.-Х. В.	[illegible]
Советски	70	44	1[illegible]	100,1	[illegible]	[illegible]	[illegible]	101	[illegible]	117	Айдулаев А. А.	Мунаев В. М.	Улубаев З.
Сунженски	232	97	1[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Урус-Мартана	86	90	114	112	100,2	93	101	90	106	106	Габисов Б. Г.	Гелаев Ш. Ш.	Гончаров Л. А.
Шаьла	65	86	1[illegible]	97	91	59	85	78	106	106	Османов А. Ч.	Басханов М. В.	Сайдаев Л.
Шелковской	1[illegible]	100,0	1[illegible]	101	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	97	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Республикe гIолла	100	90	107	103	[illegible]	[illegible]	101	97	[illegible]	105			

РАЦИОНАЛИЗАТОРАШТА КАРАГIДУВЛАРАШ

«Ставропольнефть» НПУ предприятий коллективаша тIаьйнача алхха цхьан шера планаш совгIа хьихьай «Iалхьача дохко» 116.309 тонна попутни газа 37,3 миллион кубометр.

Технико-экономически хьоахамаш лакха хилараш, тIаийца социалистически декхараш [illegible] «Ставропольнефть» [illegible] управлени на [illegible] СССР [illegible] министерства [illegible] премеш.

[illegible]

«Ставропольнефть» предприятий коллективаша карагIдувлача балха-дакьа хIананта юкъе дикка дакъа лоац рационализатораша. ДIадахача шера цхьан 1968 шера пхи кийч а я, производствана юкъеййкьай лаьдархIа 338 рационализаторски предложени. ХIаьта иза 212,07 эзар сом ахча хьадир. [illegible] рационализаторски предложенеш [illegible]

[illegible]

... 1968 шера кхалла ялат вай лоаце 212,07 эзар [illegible] 77 рационализаторски [illegible] 240,7 эзар сом [illegible]

Рационализаторски предложенеш юкъехьаьо бурe леттача конторага 1968 шера Iени хьийтар: дахарасширителий шаровнех мола ахьа пайда эцара чета 7400 сом кьаьс тагачий, тракторa кхалий, бульдозерий болх нийса вIашгIехьболжхтарен лахь къ из бу къна бохь хьиийтарен четох — 1940 сом. Шаукйтан йахча хьарактернi хьурзое дира 62,5 эзар сом кхоаш. [illegible] юкъедахьаре [illegible] металаш [illegible] бахьан доали а кхоаш 112,7 эзар сом. Инжененаш Д. И. Рагулин, В. Д. Галкин, Ю. Г. Терентьев, А. М. Гончаренко юкъе а болаш йолч творчески комплексни бригада [illegible] «Хаки-Коте» [illegible]

[illegible]

Т. ГУСЕВ,

«Ставропольнефть» НПУ [illegible]

Овсар [illegible] 1968 шера «Сельхозтехника» [illegible] отделене коллективо. Техникан ремонт ара йоаллаш квартала план 103-процент кхоачашдир.

Колхозашка техника йохкара шера план соахка 10 ноябре кхоачашдир.

[illegible] отделене [illegible] шера хьалхарча квартале кхоачашде дезараш. БIаьш боахамий тракторан [illegible] нIу. Из гIулакх [illegible] бац механизаторашт. Болх узлови къесапе бу укхаза. Укх сурта тIа шоана гу двигателашта обкатка еча неха дикагIвола слесарь Беручев Виктор Гаврилович. Дехка шуй норма 120—130 процент кхоачашъю цо.

Д. Яхьяев сурт.

ОАХА ЯЗДАЬЧУН ЛЕРАГIА

«[illegible]» яхаш яр юртбоахаме культурни дорцара болча станице агрономо М. Ужахова критически корреспонденци. («Сердало», 1968 ш. 21 декабрь).

Цу тIа яь критика нийса хилар белгалдоаккхаш республика юрта боахама министра заместитело [illegible] «Назрани районерчан болхлошка [illegible] хьажа - хиннатех нийса [illegible] [illegible] да хIаьа.

1969 шера [illegible] [illegible] нийса [illegible]

[illegible] техника бертьоаш [illegible] кIайлоазийтен.

Назрани районо производственни управлене декхарийла вай юртбоахама культурпакта ше деш болча са доахкача хIамашта, назарашта, овсара баьхача пухьа совхозашки къовсам лоатта-баро.

«СЕРДАЛО»

2-гIа агI, 16 январь, 1969 шу

БIУБЕННА ГIА БОАХ ПЯТИЛЕТКА

1968 ШЕРА ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАВОАЛАБАРА ПАЧЧАХЬАЛКХАН ПЛАН КХОЧАШЪЯРА ИТОГЕХ ЛАЦА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР СТАТИСТИЧЕСКИ УПРАВЛЕНЕ ХОАМ

Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша, вхе шера план кхочуш а йина, халкъа къонахчуьнан В. И. Ленинан вина денна 100 шо кхачаре баха боьтIача тайп-тайпана жигара къахьегна, шайна лакхарчу белхаш социалистически ян а йоржаш. 1968-чу шарахь халкъан бахамна экономика, культура дегIаяхаран, къахьегамхой тIеро дакъаран даьхна.

Республикан экономика мел дегIаяьнна, къахьегамхой тIеро мел даьхкина гойту тIаьхьарчу шерашкахь хийцамаша:

	1968 шу проценташ 1967 шерана дуьхьала
Промышленностан продукцин реализаци яра боарам	109,2
Машинашца транспортан грузооборот	106,3
Розничный товарооборот	108,4
Халкъа бахамерчу болхлойн а, гIуллакхерчу нахен а дукхаллин	103,3
Промышленностера къахьегама производительность	105,0
Бахамна нахен ахчан доходаш	109,8

Республикан халкъа бахамна къаьст-къаьстина дакъошна пачхьалкхан план мел кхочушйина хаьа лахахь.

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Республикан бIарчча хьанйина продукцин реализаци яра боарам 1968 шарахь план 100,8 процент кхочушйина.

1967 шерана кхийдина 6,8 процент лакхбеннаб продукцин реализаци яра боарам.

Пятилетка кхаь шарахь 38 процент дукхагIа дийнай промышленни продукции, шера юккъара лаьрхIача 11,4 процент дукхагIа хилнача метта.

Кхаь шера ахе шера план хандан хьалха кхочушйира, ткъа республикано 894 эзар тонн мехкадаьтта, 199 млн. кубометр газ, 281 млн. киловатт-сахьт электроэнергия кхийна.

Промышленностан дарриIамерIерча дакъошна йоалххан беце продукции 1967 шерана кхийдина ухх боараме дукхагIа йина:

Мехкадаьтта доаха промышленность	19 процент
Газови промышленность	27 »
Мехкадаьтта чекхдоала промышленность	5 »
Электроэнергин теплоэнергин	8 »
Химически промышленность	6 »
Машиностроении метталах ратыкайн йол	18 »
Йига промышленность	17 »

Предприятешна продукцина реализаци яра план кхочушйина производство дегIайаяра ткъашто хьахьоних ухх даннанна:

	1968 шера план кхочушъяра процент	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
«Грознефть» объединени	102	119
«Грознефтехимзаводы» объединени	101	105
Газ чекхйоаха Карабулакера завод	100,2	120
«Красный молот» завод	101	108
«Электроприбор» завод	104	132
«Пищемаш» завод	100,1	112
«Электроинструмент» завод	102	142
«Трансмаш» завод	100,2	[illegible]
Медико-инструментальни завод	106,6	117
Грозненски ремонтно-механически завод	102	110
Электромеханически завод	103	109
ГАРО завод	100	108
Районни энергетически управлени «Грозэнерго»	108,0	108
Мебельни хьу чекхйоаха «Терек» яха фирма	102	108
Ацетиленан завод	95	113
ГIишлой материалий промышленностан управлени	94	102
ХIамаш тегача производственни объединени	101	120
Кога гIирсий фабрика	102	109
Консервни промышленностан трест	102	115
«Грозвинпо» объединени	100	99,2
Нохч-ГIалгIай дуьхкомбинат	95	103
Шуре кийчъярен шурий промышленностен управлени	102	108
Республикан кхачан промышленностан Министерство	103	99,0
Бахачу наха цIерIа вша гIуллакхаш дара Министерство	104	109
МоттIерча промышленностан Министерство	106	130
Йоагача хIаман промышленностан управлени	130	130

Планированин экономически стимулированин керлача системе тIа, дьахкай производство промышленни продукцех 85 процент хьаеш йола республикан 78 промышленни предприяти.

Цу предприятеш [illegible] республикан бIарчча хьанйинчал болчу.

Керлача хьаллакх болх беш йолча предприятеша тIехкхочашъйинa продукцин реализаци яра [illegible] 1967 шерана кхийдина продукцин реализаци яра боарам цу предприятешка 9,7 процент лакхбеннаб.

Продукцина реализаци яра боарама план республикан бIарчча хьанйинча тIехкхочашъйинa а, дукхача предприятешка пайда ца эцаш дукха йисей производственни мошносташи производства резерваш.

1968 шера план кхочашъйинчаш болат, насосаш, хьиа даьтта тIоаргий доладу агрегаташ, гIирсаш хьалдерга йоагIа кирпичаш, аьшарIйоаха йшкабетонни конструкцеш доакъош, гIаттошка йола хьу, хеох хьекха чуьйка хьу. Чухьнахье а тIехьенахье а дукхаду пхьагIе барзкъаш, маршаш-докъаяь дулхаш кийчдара, шенача шурий продукци, маша даьтта хьадара.

Производственни фондех пайда дикагIа эцар, керда техникаи къуьйкдоала, технологи производство аьшарIйолла къаьхьегама ткъазар болхлойн, инженерно-технически болхлойн творчески тIиенинна бакъах долаш 1967 шерачул 5 процент дукхагIа лайкъайиний къахьегама оасарле, кIьата планированин экономически стимулированин керлача система тIа яьлча предприятешка 7,1 процент.

Республикан бIарчча хьанйинча пятилетка кхаь шера хьа кхитамма оасарле лакхъеннай 24,6 процент.

Промышленни продукце кертера тайпаш хьа мел дикa йаьзоне ухх даннанна:

	1968 шера продукци хьаяр	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
Мехкадаьтта — эзар тонн	18250	119
Газ — млн. куб. метр	2694	120
Электроэнерги — млн. квт.-сахьт	2081	114
Теплоэнерги — млн. г.-калор.	7,2	100,7
Болат — эзар тонн	29,7	95
Мехкадаьтта аппаратура — тонн	7810	103
Насосаш	1117	113
Хьиа даьтта тIоаргий доладу агрегаташ	80	116
Скважинашна карберадара цIенни хьоаха агрегаташ	400	100,4
Тракторни прицепаш	7000	114
Шуяраш юла машенаш	109	73
Трансформаторни подстанцеш	1015	116
Электрографически машинаш	448	214
Аьшка пхьегIаш — тонн	143,4	116
Аьшка кейгеш — эзараш	23,8	78
[illegible]	3,3	122
Кирпичаш (колхоза ер йоацаш) млн.	164,9	109
Шен тIа кхаге кирпичаш (колхозаша ер йоацаш, тIаьолллан дIадоацаче моттигах эзар кирп. метр)	184	96
КIир — эзар тонн	36	100,0
Гипс (алебастр) — эзар тонн	63	106
АьшарIйоаха йшкабетонни конструкцеш доакъош — эзар куб. метр	120,2	98
ГIирсага йола хьу хьабзар (колхозаша кийчъю хьу йоацаш) — эзар куб. метр	87	93
Хербах чекхъйаьккха хьу (колхозаша чекхйоахар йоацаш) — эзар куб. метр	36	100
Шаьрхъ фанера — млн. куб. метр	8,4	108
Дахчах-гамех хь IоаккхIа — эзар куб. метр	18,7	103
Мебель — млн. сома мехах	[illegible]	100
ТIагIолла дукхаду пхьагIе барзкъаш — эзар	110	86
Чухьнахье дукхаду пхьагIе барзкъаш — эзар	2105	105
Тайга [illegible] — млн. сом. мехах	37,5	121
Телога [illegible] — эзарош пхьаш	1236	106
ШагIа [illegible] тоараш — эзараш сома мехах	2300	106
Паччахьалкхан бераяц ресурсашкара дуьхьа зоараш тоннаш	17,7	100,1
Маршаш-докъаяь дулхаш — эзараш тоннаш	[illegible]	113
Паччахьалкхан ресурсашкара шера даьтта (налхаьнй даьтта доацаш) — тонн	1134	90
Паччахьалкхан ресурсашкара [illegible] даьтта — эзараш тоннаш	10,4	109
Шенача шурий продукци — эзараш тоннаш	43,9	105
Махка — тоннаш	696	121
Кондитерски хIамаш — тоннаш	3971	106
Маьхки бухкаех йола хIамаш — эзараш тоннаш	69,6	98
Макаронех йола хIамаш — тоннаш	3352	90
Консерваш — млн. усл. банка	95,8	128
Шекар — тоннаш	8402	122
Йий — эзар дкл	745	102

ТIаьхьа деххараш кхочаш а деш, промышленни предприятеш коллективаша пятилетка кхоалагIча шера еIоегIбар, йоазонаш дикал тайпа, машенаш, механизмаш, оборудовани халкъо леладала кийчай керда, дикагIа тоаржа образцаш хьаеж дукха доаттабу къоасам.

Цунца цхьана цхьаьнадайолча предприятешка хIана а мотт тIиеш кийсу сакхат йолеж воя продукци арахейшаш. Масала, товарий дакалге хьожача Паччахьалкхан инспекце 1968 шера брак яьй мебельни хьу чекхйоахача «Терек» яхача фирмо яьй, чьаь тоьаа дукха мебель. Грозненски кога гIирсий фабрико арахийна кога гIирс. Швейни производствени объединени кийчъяь тайга хIамаш Грозненски пхьаьта барзкъаш деча фабрико хьайъ пхьаьта барзкъаш.

Промышленни предприятешна Iилма-толкхама институташ болхаш хьа кхоне техники хьалха даьтта технологии юкъедаьхьара, хIаьта даьтта Iилма-толкхама балхаш а даьл. Бурта детташ скважинаш йоахача юкъе кхаьдай тIоанаш тоннаоаша скважинаш мицтай хьожаш. IоччуттIача аIама-гIихйгIача турбашна скважинаш чIоагIьара мероприятеш. Автоматизаци цьй мехкIаьета гулдеш дуцташ групповой 5 установка.

Промышленни предприятей коллективаша болх бабь дIадоарча технически прогресса проблемаш къестаеш. Цуна цхьана къаьст-къаьстача предприятешна кхочашъяь керда техника, хьалхалатта технологи юкъедаьхьара, производственни процессашта механизаци автоматизаци яр оттань задачаш.

ЮРТА БОАХАМ

Нохч-ГIалгIайчен юрта боахама къахьегамхоша, КПСС XXIII-ча съезден цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумийн решенеш кхочаш а еш, пятилетка кхоалагIча шера юртбоахама производство дIехо айеш цул рентабельность лакхъеш болх баьб.

1968 шера зоттама хьалаш аьтту боацаш хиннадолла шехьа а, дукхача колхозашен совхозашен даьтта леладара культура лакхъяра, удобренеш тессара, хий дехкача даьттаех пайда дикагIа эцаре чотах юртбоахама культурай, комешйа дана хьвакъям кхебаьб.

ДIадийнача даьттаех хIара гектара тIара 18,1 центнер ялта, 220 центнер шекара свеклай, 116 центнер баьцадаарий, 112 центнер коартолий гулъяьй республикан колхозашка, совхозашка паччахьалкхен кхача боахамашка. Сом дуцц йолча бешаний хIара гектара тIара 46,6 центнер сомий 66,1 центнер комсий эмкхай.

1967 шерарчул лакхбеннаб йоIта боахама масса тайпа продукци кхиадоа боарам, 32 процент лакхагIа бар из 1968 шерара магIарча лаьрхIача 1961—1965 шерашка хиначул.

Боахаман масса тайпарча категорешка даьттаншара фоаьлача продукце кертера тайпаш доалийта цул хьалагIа аIадахача ухе шерах хIара шера юккъера лаьрхIача ухх тайпа хувцадененна:

	Эзараш тон. даь 1961—1965 шерашк (шера юккъера лаьрхIача)	1968 шера
Ялата культураш	380,7	414,9
цу даьхе:		
гураьха дуъ кIа	173,6	240,1
гураьха буъ муцI	70,1	66,8
хьежкIаш	118,9	81,1
кхата-бобош	8,9	14,2
дута	3,2	8,8
Шекара свекла (фабрикан)	146,3	178,7
Генараш	17,0	75,4
Коартолаш	29,1	53,7
Баьцадаараш	86,5	101,9

Ялата культурай цона хьадаьхан кхебаьб 1968 шера Сунжевски района колхозашка — хIара гектара тIара 28,7 центнер. Шелковской района колхозашка — 22,0 центнер.

Сунженски района «Победа» яхача колхозе 3872 гектарах хIара гектара тIара 31,6 центнер ялата хьаяккхам кхебаьб.

Паччахьалкхан даьттакцара йоала продукташ йоахаре план 1968 шера ухх боараме кхочашъйинa:

	1968 шера план кхочашъяьра процент	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
Ялат	108	80
цу даьхе:		
гураьха дуъ кIа	132	87
Дута	116	78
Генараш	85	80
Шекара свекла	121	78
Тхьамка	151	105
Баьцадаараш	84	115
Коартолаш	108	115
Комсаш	127	171
Культурни сом	145	130

Пятилетка дIадахача кхаь шера оттаьача ялата соигIа паччахьалкхенга ахкай 112 эзар тонн кIа, 113 эзар тонн шекара свеклай, 38 эзар тонн гарга комсий, 9 эзар тонн сомий.

1969 шера 1-чу январе тIекхоачаш колхозашка, совхозашка; паччахьалкхен кхача боахамашка 99,3 эзар гектар хий дехкача даьттаех дар юртбоахама производство пайда эца бераш.

Хий дехкача даьттаех хIара гектара тIара 23,5 центнер ялата гулъяьй, 276 центнер шекара свеклай, 121 центнер баьцадаарий яьккхай.

Республикан колхозашкен паччахьалкхен боахамашкен ерийкомарий гаьнаш тIайолаш 13,7 эзар гектара комсаш тIайолаш 20,3 эзар гектара я.

1969 шера тIадIатIоаваш йолча гураьха 107,6 эзар гектара тIа дIадийнаа гураьха дуъ кIа, цул соигIа юкъайча хьайбанна даьрхIа моша дIадаьар кхоача а доажае а дIайдийнай 55,4 эзар гектар гураьха дуъча ялатий.

1968 шера IV-ча квартала йдмагIа хьоаIа хиннача дукха а дукхагIа ремонт яьй тракторашта юртбоахама машенашта.

1968 шера колхозашен совхозашен хьацка дIайоакхьай 388 эзар тонн органически удобренеш е 1967 шерарчул 115 эзар тонн дукхагIа.

Соакха гураьха ноакхорашка яьй 35 эзар гектара тIара гураьха йийнача культураштa.

1969 шера 1-чу январе дIакхоачаш бIаьстан юхье меча культурай фу чутассара план (хьалхIаш йоацаш) 115 процент хьажкIий чутассара план 72 процент кхочашъйинa республикан колхозашкен совхозашкен.

Пятилетка кхоалагIча шера доахана продуктивность лакхъяьа лаора тIа республикан хьайбаш леладарашка IалашдIаьд хьайбай продуктех дукхагIа йоахалга.

Колхозашкен совхозашкаш хьайбай продуктех мел яьлай хьахьоних ухх даннанна:

	Юккъера лаьрхIача 1961—1965 шерашка	1968 шера
Дулх (дийна доаллаш эаеча) — эзар тоннаш	19,0	22,7
Шура — эзараш тоннаш	55,9	68,1
Фуаш — миллионаш	28,8	39,2
Тха — эзараш тоннаш	1,9	2,2

1968 шера хIара кхебача IаттIагара 1950 килограмм шурий гулъяьй колхозашкен совхозашкен, из цул 1967 шерарчул 49 килограмма дукхагIа. ХIара ахкача коаьна тIехьара гулъяьа 131 фуъ хIара устагIашка тIера 3,9 килограмм тха дIаяьккхай.

Шура дуча доахана продуктивность лакхьара дIахь хьакхашта за «Терский» совхоза — 2783 килограмм, «Ассинский» — 3080 килограмм. Грозненски совхоз-техникумий — 2962 килограмм. № 1 йолча шурий — 2230 килограмм. Грозненски шурий совхоза — 2395. «Комсомольский» совхоза — 2745 килограмм; Шелковской района колхозий: «Красный партизан» — 3330 килограмм, «Путь к коммунизму» — 3529 килограмм. Сунженски района колхозий: «Победа» — 2706 килограмм. Наурски района — «Красное знамя» — 2788 килограмм. Грозненски района колхоза; 1-гIа Май — 2842 килограмм.

Племенной жа леладеча «Шелковский» совхозе хIара устагIашка тIера 5,4 килограмм йсалн цу тха дIаяьккхай. Шелковской района «Коминтерн» яхача колхозе — 4,8 килограмм.

Юкъара хьайбаш, 1969 шера 1-чу январе хьагIацочеш йолча учета даццех ухх боараме яьр:

	Эзар бераш	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
Доахан	155,7	101
цу даькъе дехта доахан	51,7	104
Хьакхаяч	115,9	94
Жий газарий	580,3	103

1968 шера республикан хьайбаш леладерашка хандан хьалха кхочашйина хул, шура, фуаш, тха чийчахара план. Цу гIуллакха доакха дакъа хьалар уж еррига продукташ планал соигIа паччахьалкхенга йоккхийта IалашдIаьча Сунженски, Наурски, Шелковской, Гудермесски районашка.

1968 шера хьайбай продукташ йоара паччахьалкхен план кхочашйина ухх боараме:

Паччахьалкхан план кхочашъяра процент	Паччахьалкхан план кхочашъяра процент	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
Доахана дор тIоара ассигновани	107	107
Шура	105	99,9
Тха	111	98
Фуаш	101	102

1968 шера кхача соигIа паччахьалкхенга йоккхий 1,8 эзар тонн дулх, 2,4 эзар тонн шура, 319 тонн тха, 544 эзар фуъ.

Цуна цхьана хьайбай продукташ паччахьалкхенга йоккхийта планаш кхочашъяьлга хIана а чIоагIа даш а хила дIахетталца республикан къаьст-къаьстина колхозашта совхозашта.

Дулхи шурий доахара шера план кхочашъяьлга IалашдIадап 20 колхозой совхозой, тха доахара — 24, фуаш доахара — 8 бахамо.

Юртбоахама культурай хьаккхама хьайбай продуктивность республикан цхьайолча районашка хIана а лаха я. Дукхача колхозашкен совхозашкен къахьегама оасарле дIахьна лакхду, продукци еццалга дIайоаза мах дIахьна доалу. Дукха долий. Iаьвара дут ца еллахь, дукхача колхозашкен совхозашкен дулхи шурен яккхара гIулакх хIана а рентабельни дацадец.

ТРАНСПОРТ

1968 шера халкъа боахама мухьаш тIадоттара план Къилбаседа-Кавказски машинашца Грозненски отделене 100,6 процент кхочашъяьй, цу даькъе мехкадаьтта продукташ тIоттара — 100,1 процент.

Мухьаш дIа-ыха кхаьара план 102,9 процент кхочашъяьй. 1967 шерана кхийдина мухьаш дIа-ыха кхаьара боарам 6,3 процент лакхбеннаб.

Отделене шера аIашагIа а таха, дIакхийтад 3656 эзар тонн халкъа боахама мухьаш дIакхьа 11534 эза итта поезд. Мухьаш ойхайтагIа тIадоттара чотах мукъаьлхьхай 2380 вагон.

Тепловоза бахха оасарле хеннеш бейсагаш юкъара лаьрхIача лакхъяра оттань шера хедаш 100,5 процент кхочашъяьй.

КАПИТАЛЬНИ ГIИШЛОШ ХЬАЛЪЯР

1968 шера промышленни объекташ дIехо хьалъяьй мехкдаьтта, мехкадаьтта чекхдоалачий, машинашца, газови, энергетически, промышленностан кхача доакъошка.

Болх бе йолалийтай «Пищемаш» заводах цхьаьй бали. Назранера трикотажни фабрика. Мехкадаьтта-хи тIаьхье газофицировани завод. ТЭЦ-№ 3 керда цхьай Сарадиной фабрика ец. Грозненски шиетоноен заводерa доакъара лаккхаьй ец. Нефтекислородни продукции гIаьрьеча гIирсий хьаьхйне цигIа. Озек-Суат — МалгIабик мехкадаьтта провода кертера участок, МалгIабик — Тихорецки мехкадаьтта провода бувзама кабельни линеш.

Юрта боахама лаьрхIе эксплуатаце дIадениад 5,1 эзар гектар хий дехка даьтташ, 1,8 эзар бежанаш 4,4 эзар устагIашен лаьрхIа помещенеш.

Цхьайбакъда, производствени мощностяши хьоттера фелдаши йолх бе йолалийтара шера план кхочашъяьлыш.

Шоай хаьнаьха болх бе йолалийтар Новогрозненски мехкадаьтта чекхдоалача заводера центральни газофракционирующи установка.

Паччахьалкхен пхьегIа хьахIоманаьха ахчай чотах хьал а даь, эксплуатаце дIадениад 112 эзар квадратни метр чуйе моттиг йола цIенош. е 1967 шерарчул 10 процент дукхагIа.

Цу цхьаа ханна чуйе цIенош эксплуатаце дIадаларa шера план кхочаш ца а еш. къахьегамхошна дIа ца кхочаче дикка дора а лаьрхIача 31 эзар квадратни метр чуйе моттиг йола цIенош.

ГIаттара шортагача тешаьа хьалдаьха чуйе цIенош подрядни организацеша.

1968 шера эксплуатаце дIадениад 3312 моттиг йола общеобразовательни школаш. Болх бе йолалийтай школе дака да йоачача берий 1080 моттиг йола учреждененш, шанта даьна 1967 шерарчул 10-зза дукхагIа.

1968 шера паччахьалкхен лаьрхIа республикан халкъа боахамга дIакхийта оттаьча капитальни вложенеш боарам 174,3 млн. сом бар, хIаьта из 17 процент дукхагIа хул 1967 шерарчул. Цунца цхьаьа, капитальни вложенешта хьахийнача ахчах йиззе пайда яцабеш капиталовложеней шера план 91 процента гIишлой монтажни балхашта 89 процента кхочашъяьй.

Подрядни организацеша шоай низарца хьача гIишлой монтажни балхий программа 1968 шера мел кхочашъяьнай хьахьоних ухх даннанна:

	1968 шера план кхочашъяра процент	1968 шу проценташ доарахIош 1967 шерана кхийдина
Республикан еррига подрядни организацеша	91	113
«Грозгазстрой» трест	[illegible]	[illegible]
«Грознефтехимремстрой» трест	112	102
«Грозхимнефтестрой» трест	[illegible]	[illegible]
«Грозпромстрой» трест	[illegible]	102
«Чечингсельстрой» трест	75	98
«Чечингушводстрой» гIишлоншъяра трест	111	[illegible]

1968 шера гIишлоштъеча хьахиитта [illegible] дов моттигаш хьалъяь [illegible] объекташ [illegible] материальни, ахчан, къахьегама ресурсаш дIа-ыха йийкъа доаттаар, хIаьта из бадьан долаш кертера фондаш, мошносташ болх бе йолайолийталга капитальни вложенеш план кхочашъелга, чуе цIенош хьаладь доахьалга юкъагIдьыккхал. ЛоархIамегIара гIишлоший объекташ бизззя боаране а шоай ханйохьа а IалашъяьIн материалашца оборудованенец. ГIойле ярйоалаш пайда эл метечейемехи балха низатий, балха лем соа дуда хувфарта моттигаш кийсаьй. ГIирсаш хьалхадаьа дIабоал мад хIана а дакха ба.

КЪАХЬЕГАМХОЙ МАТЕРИАЛЬНИ ХЬАЛ-ТОРО ЛАКХЪЯРИ КУЛЬТУРИ БОАРАМ АЙБАРИ

1968 шера общественни производство лакхъяларнеш бахача наха деш йола культурно-бытовой гIуллакх шердарцеи цхьана дIахо дукхагIа хиннаб халкъа боахамера болхлойн гIуллакхера пайд.

Республикан халкъа боахамга деррига дакъошкара болхлойн гIулакхера 1967 шерана кхийдина 3,3 процент дукхагIа хиннаб.

1968 шу чекхдоалаш республикан халкъа боахамаш къахьегаш яьй дипломированни специалистех 44 эзар сег. ц(аьх) 18 [illegible] эзар сег лакхера [illegible] болхаш 29 эзар сег дIахьенц специальни образовани хенаг.

Масса тайпарча профессионально-техническ училищашка 1968 шу чекхдоалаш хьаа дешаш хиннад 12982 сег.

ДIадахача шера профтехучилищаш йистехьача къахьега болхлоех 5532 саг хьоасавьь производство балха.

1967 шера 4,4 процент лакхенна хиннача кхийдина 1968 шера болхлойн гIуллакхера накхен доакъа даьна 3,4 процент лакхденнад.

Бахача нахьа еррига ахчан доахаш пятилетка шолагIча шерача кхийдина 1968 шера 9,8 процент дикхъенной. Общественни фондашкара нахха пенсей, пособей, стипендей хьисапа бахача нахеса кхаьчай 65 млн. сом. Бахача наха дIахо дукхагIа дийхкад ахча сберегательни кассашка. 1968 шера къаьчагIамахоша сберегательни кассашка [illegible] 14,7 млн. [illegible] дукхагIа хиннад.

Паччахьалкхеца кооперативни торговле розничны товарооборот, общественни кхача кийчберо а цхьа долаш, 1968 шера 361,5 млн. сом а хиннa. 1967 шерана кхийдина дIаши тардача маьхех лаьрхIача 8,4 процент дукхагIа хиннаб.

Торговли сихагIча темпаша дегIаяхай юрта. Потребительски кооперацие товарооборот, общественни кхача кийчбер а цхьа долаш, 1968 шера 110,9 млн. сомага а кхаьча. ДIадахача шерaца кийсача дIаши тардача маьхех лаьрхIаш 10 процент дукхагIа хиннай.

Цул соигIа, моттигерча пхьехашка оттача маьхех 3,3 млн. сома юртбоахама продукташ ехай потребительски кооперацино организацеша.

Розничны торговли еррига товарооборота план, общественни кхача кийчбеча предприятей оборот а тIатта. 1968 шера 104 процент кхочашъяьй. цу даькъе розничны торговле предприятеша — 101 процент, общественни кхачан предприятеша — 100,9 процент.

Розничны торговле еррига товарооборота план, общественни кхача кийчбеча предприятей оборот а тIатта, шоай къаьст-къаьстача организацеша мел кхочашъйинай хьахьоних ухх даннанна:

	1968 шерара розничны товарооборота боарам (эзараш сом)	Шера план кхочашъяра процент
Моттигера доахан	151207	100,3
Грозненски горпищеторг	34444	100,4
Грозненски горпромторг	43175	100,5
Грозненски Гастрономторг	1749	100,1
Универмаг	[illegible]	100,7
Грозненски горплодоовощторг	1817	104
Столовий, ресторанаш, кафей трест	10777	99,6
«Грознефть» объединена УРС	[illegible]	104
Къилбаседа-Кавказски машинашцара Грозненски отделене ОРС	12282	100,9
Аптекоуправлени	2409	103
Союзпечать	3100	103
Книготорг	1861	109
Респотребсоюз	110000	108

Шина кийсача маьхех лаьрхIача [illegible] ухх тайпара хувцаденнад:

	1967 шерана проценташ доарахIош кийсача 1968 шера доаллаш
Дулх, чIерий - цхьаьчара хIамаш, кхийбе дукха продукташ	103
Маша даьтта	105
КIалдаш	115
Тайга хIамаш	106
Пальташ	116
Телата кога гIирс	105
[illegible]	120

Товарооборот лакхъенний а, бахача наха хоттаа дола товаройн цхьацца тайпаш кхочамболлаш хиллайтан. Дукхача промышленни предприятеша хIана а кхочамболлаш укха гIалахийтан халкъо леладеча цхьадолча товарий ассортимент томарах дикал лакхъяр.

Моттигерча промышленностан предприятеша мах беча организацешка доаттадаь товарий боарам 1968 шера 14,8 млн. сом е 1967 шерарчул 32 процент дукхагIа хилар.

1968 шера мах беча организацеша заказаш доаттадаьра план 110 процент кхочашъяьй, цу даькъе моттигерча промышленностан Министерство — 112 процент, бахача наха цIерIа вша гIуллакхаш дара Министерство 95 процент.

ХIара шера шер а лу, тоа а лу бахача наха хеш дола цIерIа вша гIуллакхаш. Шера цIерIа вша гIуллакхаш хьара боаран болхьоица 6 млн. 650 эзар сома маьха е 1967 шерарчул 1,5 млн. сом дукхагIа ба. ЦIерIа вшаш мел деча гIуллакхашта юкъе 76 процент дIалоаш промышленни гIулакхаш, 24 процент — промышленни доацачар.

Цхьабакъда, юрта бола нах городе бахарел дукхагIа белашехьа а, хотташка даьна цIерIа вшача гIулакхий дакъа 30 процент да.

1966—68 шерашка шера республикан гоуладаьйш юрташкан болх бен а 246 эзар бер дешa дагIаш йола 474 дешарахьаре общеобразовательни школаш.

Цул соигIа, бола бечеи юртарчен кагирхой 65 школе,дешаш ба 15,5 эзар дьоча болхлой, гIулакхера нах, колхозхой.

Городерчен юртарчен 15 школе-интерната, паччахьалкхен чотах доалача хIажавна Iалаш а еш дешаш кхоебаш ба 4953 дешархо.

Общеобразовательни школашкара къахьерхой 11 эзар саг ел дукхагIа ба.

Республикан общеобразовательни школаша, бола бечеи юртарчен кагирхой школаша, сайрийчерча, сменни, заочни школаша пятилетка кхоалагIча шера юккъера образовани ах кхарах аттестат а долаш 10 классашкара арайийна 8067 зIамигачаги йоIа.

Шин лаьхерчен 13 юккъерча специальни дешаре заведенешка дешаш ба 27618 студенти дешархои. Пятилетка кхоалагIча шера цу дешара заведенешка кийч а вaь, промышленноста, гIишлондаьрчай, юрта йоIадиай учреждено лиреша йаькъе образовани, культурно-просветительни учрежденешка, халкъа боахама кхача доакъошка балха къоаналар лаккерал юкъара специальни образовани йолаш йола 4596 специалист.

Ухх дешаре шера лакхерчен юкъерча специальни дешара заведене деша дIачуйиш юккъерчен бакъ шерен школаш яьй 6664 саг.

Республикан институташтен Iилма-толкхама учреждененшта хIара шера тIеух Iилмий кадарш. Шин ахкеь 14 Iилма-толкхама учреждененш болу бен ца 1698 Iилман болхлой, царах 13 доктори 282 Iилмай кандидата. Iилмай хандадарешта шеца а 43 кхалсаг.

ХIара шера дукхагIа хил культурно-просветительни учрежденени сеть, тоалу Грозненски юртарчен бахамаш бахе йола культурни гIулакхаш.

Къахьегамхой бIул республикан а 600 массови библиотекаш 344 клубни учреждене.

Клубашкен кинотеатрашкен болх беш я 304 киноустановка, царех 113 широкоэкранни киноустановка; дIацхьа леладеча 22 киноустановко гIуллакх деш [illegible] йоакай леладеча болхлошта колхозни доахама [illegible] бригадашта фермашта.

ДIадахача шера дIахо чаккхьахий урхаIеxо лореаьта наIарлаламарех баххий кхаи лу медицински гIуоаш товарий мероприятеш.

Республикан дарбан-профилактически учреждениешта юкъе а 74 больница, 320 уважкIенон пункт, 284 фельдшерски пункт.

Республикан бахача наха гIуллакх деш ба тайп-тайпара специальностяш йола 1740 дори юкъера медицински образовани йола 5588 болхлой.

Пошта ахха хе йоагIа берий массаерчен ососиaш учрежденешка кхоабаш 22,9 эзар бер да. Городен арахьарча къахьегаме горобашкарен ухамиIенон лагераша ахаж зIамигахьа салоIаш хиннад 31 эзар соигIа доаш дегIа бераш.

Республикан я 12 санатория, салоIа цIа, профилактори.

ХIара шера дукхагIа хул IамаркIюча фермаш йоате шоай хьрайнашаш хьаьлеш йола республикан предприятеш организацешта республикан а Кавказерча кхыча республикай салоIаче моттигашта. Туристско-экскурсионни управлене аIаштIехьалоах вай гашка а уххш къахьегамхойна дика салоIагa.

1969 шера 1 январе кхачалла лаьрхIача республикан бахача нах 1 миллион 77 эзара сег хургьа аьнха хеташ да.

* * *

Пятилетка дуьнагIча шера цу боахача республикан къахьегамхоша шерра социалистически кхь а йоржаш. лехараш тIадийкай ное шера план хандан хьалха 1970 шера 7-гIа ноябрь кхатIаьхачалехьа кхочашъяьра, къахьегаме толамешка баха боьтIача тайпара пхьаьбоха кийлу цу В. И. Ленин вина дийнахь деха 100 шу кхача.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР СТАТИСТИЧЕСКИ УПРАВЛЕНИ

Доазол дехьара

ХЬАЛХАРЧА ОАГІОШ ТІА

БЕРЛИН, 14 январь. (ТАСС). «Молни» аьлла белгала а даьккха АДН яхача агентства хьалхайкабир подполковника В. А. Шаталова лелаеш дола советски космически кема Лаьттан искусственни спутника орбита тІа даьккхарах бола хоам. Хоамаш тІа белгалдоах космонавт дика могаш-гІаьхьа хилар.

Космосе аьча кердача советски экспериментах бола хоам ГДР-а радиой телевидени гІолла кхайкабир.

ПРАГА, 14 январь. (ТАСС). Дийнахь хулаш дола эггара доккхІеме хІама хеташ чехословацки радиос хоам бир «Союз-4» яха советски космически кема сигалдахийтарах. ЧССР радиостанцеша йийцар «Союз-4» яхачун орбита параметраш, полета программа кхочаяьъеш хиларах дола эггар хьалхара хоамаш, летчика-космонавта В. А. Шаталова биографи.

НЬЮ-ЙОРК, 14 январь (ТАСС). «Чехкеь «Молни» аьнна белгала а даьккха, Ап-р ЮПИ-а яхача американски информационни агентсташа хоамаш дир подполковника В. А. Шаталова лелаеш дола «Союз-4» яха космически кема сигалдахийтарах.

АП яхача агентства белгалдоаккх советски космически программа вІашІехь-тІехьа кхочаяьъеш хилар, летчика-космонавта Г. Т. Береговой полет хиний кхо бутт а баьлехь «Союз-4» сигалдахийтар.

ЮПИ корреспондента из кема сигалдахийтина московски телевидене хетаьча передачах Москвера санкача телеграмма тІа «гигантски» аьнна вІи яьккхай из кема орбита тІа даьккхача ракетах.

БЕЛГРАД, 14 январь (ТАСС). Советски Союзе сигалдахийтаз «Союз» яхача серех дола дикаларгІа космически кема. Кема леладу подполковника В. А. Шаталова — ишта хоам бир ТАНЮГ яхача агентства. «Союз-4» яха советски космически кема Лаьттан орбита тІа даьккхалта аьа ма хейнте а, «Союз-4», сигалдахийтарах бола довцша хоам бир югославски радиос а.

ПАРИЖ, 14 январь. (ТАСС). Летчика-космонавта В. А. Шаталова лелаеш дола «Союз-4» яха кема космически кема Советски Союзе сигалдахийтарах чехка хоам бир Франс Пресс яхача агентства. Кердача космически экспериментах бола ТАСС-а хоам буьнаш, агентствас йийцар космически кема орбита параметраш, космонавт геттаол дика могаш-гІаьхьа хилар белгал а даьккхар.

Сайрийнара газеташ ара а далалехьа французски радиос ший кердача хоамашта юкъе цу сахьате баьча хоамах французашта хайра «Союз-4» сигалдахийтарах.

РИМ, 14 январь. (ТАСС). «Сигал хьалгІахийта лел В. А. Шаталова лелалаш дола «Союз-4» яха советски космически кема, — ишта бола хоам хІанзза чекхбаьлар Итале гІолла.

Из керда хоам баьча АНСА яхача итальянски телеграфни агентства белгалдоаккх «Союз-4» Лаьттан искусственни спутника орбита тІа даьккха хилар. Космически кема тІа оттаяь сорита бустама приборши аппаратуроей лерттІа болх беш а, космонавт геттара дика могаш-гІаьхьа ва, йоах агентствас.

«Союз-4» сигалдахийтарах дика довцахаш хоам бир итальянски радиос а.

ТОКИО, 14 январь. (ТАСС). Таиан Советски Союзе «Союз» — яха космически кема космонавт тІа а волаш сигалдахийтарах бола хоам чехка дерзтача газеташкен доазол дехьен дІакхачийтар японски телеграфни агентствоша. Цул тІехьагІа массехк минут яьча японски радиовещательни, телевизионни компанеша дІакхайкабир из хоам берритача мехка гІолла.

«Тхо чІоагІа хьежаш да советски космонавта полетех Москвера бояргІаргбелча хоамага», — аьлар ТАСС корреспондентага Киодо Цусин яхача агентствай сотрудникаша.

ВЕНЕРАГА БОДАЧА НАЬКЪА ТІА

ПАРИЖ, 13 январь (ТАСС). Советски Союзе планеташа юкъе лели «Венера-6» яха автоматически станци сигалъяхийтаро херригача парижски газетий терхам тІазаад.

«Венерана шоле къона» я йоах «Пари-жур» яхача газето хІанзалца юкъ яхача цу планетага йодача планеташта юкъе лелача советски автоматически шин станцех. Газето белгалдоаккх, нагахьа санна Венера бийса йолча оагІоавахьарча атмосфере шин станни тайжа Іолохьала езаш йола программа толаме кхочашйой, «планета ший кхьайлейах керттера дакъа хьагучадалийта дезарглоагах практически шене ца хилар».

БЕРЛИН, 13 январь. (ТАСС). Советски кердача экспериментах деша дизаза хоамаш кепайетт газеташа. Хоамашка белгалдоах, станцеш Венерага яхийтаро лорхІар — из планета дикагІа Іомаслгеш цунах дукхагІча бовзаме Іклмак информаци хьаэциелгеш хилар. «Берлинер цайтунга» яздир, шинна а советски станцие тІаоча аппаратуро бозавамагІа болх беш а шоай декхараш толаме кхоачашдеш а хилар.

НЬЮ-ЙОРК, 13 январь. (ТАСС). Нью-Йоркски газеташа дзаш хоамаш кепатехаз Советски Союзе «Венера-6» яха автоматически станци сигалъяхийтара хьакъехьа. Цу темах яьша еа комментаре тІа «Нью-Йорк таймсо» хала а хетам белгалдоаккх, аэронавтикан космически тохкамаш даьен гІулакхашта йолча американски управлене кхьметтел укх гергтарча хана «Венера яха планета къиттий хьажа» лаьрхІа а ца хилар.

Нагахьа санна вайшта дІаяззе а дела Венера таххара программа-кхоачашье йолайича, язду газето, ихе шерал кІезигагІа йоахаш ха вовргьар ВІашагІкхийттача Штаташта эггара хьалхе йохийташ йола станци аьттонца сигалъяхийтара.

ЛОНДОН, 13 январь. (ТАСС). «Венерана шоаш гера телла космаша», керте гІолла язлу «Таймс» яхача газето, «Венера-5» яха автоматически станци яхийтачул тІехьагІа пхи дя чара юкъе ца лолийташ «Венера-6» яха планеташта юкъе лела автоматически станци сигалъяхийта хилар белгал а доаккхаш. Газето белгалдоаккх, планеташта юкъера автоматически шин станци Венера атмосфере Іолохьалаьо планета тІара хьалаш нийсагІа Іомаде йиш хулийтаргхилар.

ВАРШАВА, 11 январь. (ТАСС). «Жиче Варшава» яхача газето редакционни комментаре тІа белгалдоаккх «Венера-5» яхача тІеххьа планеташта юкъе лела кода станци сигалъяхийтаро космически аре тахкара программа СССР-е планагІа а лаьрагІа а кхочаяьъеш латтара тІаьхьашал хеш хилар.

ЛИВОРНЕРА БЕРРИГНЕЙ ЗАБАСТОВКА

РИМ, 14 январь. (ТАСС). Итальянски социальни боламара (неофашистски парти) вии молодчик лаьцав, хастта суд ергйолаш я цара укх деношка Ливорно яхача городе цар гера а деттаьш кьоначa коммунистий группана дов дарах.

Из хулигански гІулакх дар чІоагІа повкъа хилад прогрессивни общественности. Селхан Ливорно берріга демократиши антифашисташи дакъа лоацаш хилар протеста беррігнєй забастовкана юкъе. Болхлоша, студенташа, прогрессивни демократически партей, профсоюзий, дукхача наькха организацей дехалаша дІааьхиза лохиза беши, цкъа т тІалар дІа шофашистски парти дІайоха яри.

ПРОЛЕТАРСКИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМА ПРИНЦИПАШТА ТЕШАМЕ ХИЛАР

СОФИЯ, 14 январь. (ТАСС). Тахан Советски Союз эггара икз кхоачашагІа йола социалистически пачхьалкха я, хІаьта Советски Союза Коммунистически парти дунен халкъашта юкъерча коммунистически боламе эггара ваайтельнегІа йола. Іалаьмате йоккха, кхоачалургйоаш политически организационни опыт, сий дола традицеш йола парти я, йоах «Работническо дело» яхача газета тІа тахан араьяннача «Тешаме хилар таххар» яхача Г. Бокова статья тІа. КПСС-ой Советски Союзой из бола вовлейсташ ю дунен вахаре, демократи бахьан, социализм бахьан, къамаш шоай лоІаме хилари прогресси бахьан долаш халкъаша лоттабеча къовсама, кхаш хилу вадтоо.

Советски Союза Коммунистически партии Советски пачхьалкхей доккха сий деш хилар — из исторически хьакъина хІама да, йоах статья тІа. КПСС-о дуккхача шерашка империализмаци реакценеш духьал лоаттадеча тІемах, социализм котйоаккхаш советска халкъо баьча Іалаьмате боккхача балхаз хьалинно да ца. Духьал Советски Союза Коммунистически парти яр эггара хьалха марксистско-ленински теори практика юкъеловладаьо, Іалаьмате дика юкъе а доаладир ца, капиталистически гои хьалешка дунен гІа эггара хьалхара социалистически пачхьалкхе хьа а ва Советски Союз яхар ца доаза нийкъашка гІолла. экономически общественни устройства неода формаш лийхар. Из Іалаьмате хала, духьал Ленина хьаль а кхетаяь а йолча партена, советски халкъ сийна долча сийлахь-доккхача халкъа мава дулургдоаца гІулакх дар. Советски Союзе социализм хьалйир моастагІал латтача хьале, империалистически интервенце, экономически блокадай, политически тІагІортара, дипломатически шантажа хьалашка. Из ишта доллашехьа а КПСС-ой Советски Союзой халдаша кхочаш а дий, кхочаш а ду шиъ дунен халкъашта юкъера дехкар, лакха лоттаю коммунизма байрах, дегІа а доаладу, дІаьхий а ду марксистско-ленински теори. Духьал цудухьа КПСС, Советски Союза опыта дьокхамн мах бь варгвоцаш интернациональни доархІам болаш ба.

Статья тІа белгалдоаккх Болгарски коммунистически парти пролетарски интернационализма принципашта тешаме хилар. Советски Союза Коммунистически партеца, дунен тІа эггара хьалхарча социалистически пачхьалкхеца вежарашта уІлаш йолаш хилар. Советски Союзаца, КПСС-аца гІулакх бокъонаш йолча интернационализмаца, коммунизма гІулакха тешаме хилар таххар, тешаме хилара критери я.

КХОХКАМ ЧІОАГІЛУШ БА

КАИР, 14 январь. (ТАСС). Селхан дуккхача газеташа кхера а кхераш белгалдаьккхар Иорданехара тІом соцабара лине тІа кхохкам лаькбалар. «Аль-Ахрам» яхача Каире эггара доккхагІа долча газето, Иордан яхача додача хин къухе израильски эскар гулйеш хилларах хоам а беш, белгалдоаккх Израиль Иордане духьал «шерра тІеми операци» е лерхІаш хилара Каирера ухача сведенеша тешал деш хилар.

«Аль-Фатах» яхача палестински организаце Аьмане араьяьхача коммюнике тІа духхьала хьадучан цу операце хе лерхІар — Иордане долча нрански эскарах палестински партизаний базашта хІама тоха лерхІаш хилар.

ВЬЕТНАМА ДЕМОКРАТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА. Юртбоахама машенашта № 307 йолча хайфонски заводе боахлоша къовсам лоаттабу шоллагІча ах шера производственни плани хана хьалха кхочашъяр духьа. Заводе вІашагІъехнача моттигашкара хІара денна арахец мотта боахлама къахьегамхоаста доархІа машинаш обеспечени.

СУРТА ТІА: заводера машенаш вІашагІъеххача.

ВИА—ТАСС.

Хи кІал гІолла лелача доазашта духьалара крейсев Іомалуча ноакъа. Мел чІоагІа фода довзабалча новкъа бий цу кемана, кзаьл мухь болаш долча къача кемашно наьйсача из дукха а эттагІа хьаштдолачахьа локталум да. Массала торонаш йоккхий я кема, гаьнгга диллача миччахьа дахка низ кхоачаш я из, хІаьта из бахьан долаш дунен океаш моллагІча районашка кхечадургда крейсер, бизза тІема кхоачам тІа а болаш. МоастагІчун хи кІал гІолла лета лоакаш, кофаделглола вертолетам а кема тІа.

Я. Асерова сурт.
ТАСС фотохроника.

КЪАХЬЕГАРЦА ІОАЯЬ ГОВЗАЛ

Дика дагадоагІа Бекоа Беслана ше эттава хьалха трактора руль бе дела. Цецбуаш алхар нах «Универсалашка».

Тхьа итт шу сонгІа ха аьнкай цу дана дева. Бакъда, хІанз—республика боахамашка да тІеть низ болаш латтача хана — каст-каста дагайоах Беслана юртбоахама техника «истории». Ишта шу хьалха Наьсарен района «Октябра 40 шу» яхача совхозе из балха веча, цуна низ бола ДТ-45 яха трактор елар.

Йоккха опыт Іоаьай Беслана. Из бахьан долаш массала а совхоза дикагІа болча механизаторашца цІи йоаккх цуна — Массехк шу хьалха дика лелацар хІана Беслана кулгалдеча звено. гІулакх, — дуцц совхоза кулгалхоша, — бакъда, хІанз йовзаргйоаташ тукпаенвай звено. Нах а, хІаьта лаьтташ а хьалла хиннарам да, дале а хьувкъам чІоагІа алсамбаьнаб.

Из гІулакх де вІаштІехьдаьннад къахьегама гІулакхаш дика доазарца бола лерттІа вІаштІехьбаккхарах, нийса кулгалдарах. Ишта, укх шера 240 гектара тІа хьажкІаш хееш бар звено болхлой. Цу дакъе 60 гектара тІа илата лаьрхІа йийнар хьажкІаш, хІаьта йисараш силоса лаьрхІа яр. Бакъда, хьажкІаш хьатІаала йолаеннача хана чІоагІа хьовзам хилар звено членашта — хьажкІаех дукхагІа хІайе, из аьнна оасара баьнаш хьатІаала йолаелар. Цу хана вІашагІтехар Беслана шай звеноцара берригаш.

— ХьажкІаш дІа ийса йийнай вай. хаьтта а дика кийчдаьд, фу а йоагІа кІоаргал йолаш дикад хаьтта, дале а хьажкІаш дІайийнача оасар дукха хаьйнад. Фу дича баккхахьа хет шуна? — дагаваьлар из механизаторашка.

ДукхагІабелчар дийцар кхай тІа машин дакха деш яхаш, пхьабоккхаа Беслана хийттар кхыча тайпара дар. Ишта цкъаьнар цуна шій йоккха опыт.

— Сона хетарах, — аьлар цо,— баьцоагІаш хІинз а чІоагІа доата я, кхо цергаш ие дерзе ларва. Цудухьа шин - кхо дийнахь сабарде дей — баьцоагІашка низ болалца.

Цу гІулакхіа раьза хилар отделене агроном Таштиев Мерйина. ХІаьта, Беслана аьлхача тайпара, массех дийнахь сабар а даь вонзаш ишхаш а дакха оасара баьнаш йохайар — хийцца тІаьхь йолаелар хьажкІаш...

Дика кхетадора механизатора кертердор — йоа ца ер, силоса питательни веществаш, ерадо хьехарга, Іайнача хафа хьайкІиэ чуэнар доага...

Чуэца йолайир хьажкІаш. Хинда дар тІагІертта хьийтача кхи хьахинар. ХІара гектара тІара 220 центнер йоалар силос. Раьза вар Беслан механизаторашта, цар хьинарах торе хилар тІайида дехараш кхоачашде. хІаьта керттедар — юкъарча хьайбашта йортта доакъар Іалашде кара гІаьлар.

Чуийца яьлар силоса йийна хьажкІаш — хьатІаахаьчор дакта йийнараш чуэца ха. Беслан техник вар укхаза а тІаьйна нохкараш кхоачашде вІаштІехьдаргхилар... Экономисташа аьча итогаша хьахьехкар хІара гектара хьувкъам 31—32 центнер хиннга.

Бакъда цу цифрана тІехьа латтаь яттагІча, шераннарча комсомольца — хІанзарча коммуниста Бекое Беслана звеноцарча механизаторий къахьегам.

Тоаденнах хІана юртарча яьха вахара хьалаш. ЧІоагІлуш латт боахача экономика. Мехкад укх хувшамаш! Цу деррига Беслана дог гІоздоах. Цунна хов цу телашикка бола ийкъ эттачарех дa хиниага, хІана аьча цу ванкъа вонаь из ше а.

М. ОСМИЕВ.

БОЛХ ХИЙЦА БЛАЕ А.

Дукха ба Ермоловски коа гІалорча оалхазарий совхозе цІи хеза доийшаш. Царел а Кальдоевй Яха а. Ийбечахи шу шера лид не лоаркхала болх бу. Хьаха Іаьсий лелалаш ер иа, массехк а Грознески районе социалистически яхь баьйнарашта юкъе хьалхара моттиг йоаккхар цо. Дага хьаьо Яхайна шийна дукха безабенна болх хувна безаг на бай аьнна. Бакъда, хувца бийзар. Ишта хилар из: ферма доарка пайтоглаш а хинна хьажа сал воалаш йисар доахана цхьа группа. Цу группаь хьожаш бола воаркаш хуйналера каст-каста. Дика хьажапар уж дволаяга. Йохлора хьайоаккха шура. Уж кхоачамбеапараш гучадаьлар Яхийна. Ший Іаьсий кхьача теллтенннага вІа а лоина уж доахал хьоа дааьрхІар цо.

Атта даьар 8 шера лелаяь гІулам хувна, дагайехар цу балха шайна оаьа «Знак почета» яха орден, массехк Сийлен грамоть, совгІатам.

Къахьегам дика боачача комсомолкай кулгцна дика дІаволаьир кеміа гІулакх. Настьальнр Іаьрсий дІаладе Іоаь-ійче — со хал сона аьнна кхьйола лаарка йолча яха станица цуш. Кхувна цун каст-каста шйй йоначача Іаьсанка хьажа яха а, кердача телятницана на доар ійатьеха а. Ше доарка хиннa дукха хо дакпахь тоаделе цІи хеноча доаркица Н. Джамбулатоваьйца йехе хьлар из. Ах шу доахІеи тІехьакхийра из Джамбулатовайна. ХІаьта шхьакха концерт йоалама а совхозе хьалхара моттиг лаьцар цо. Шера план 2450 килограмм болча 3000 килограмм шура лаькхар из 1968 шера 11 бутта хІалда кхьабача Іаттагава. ХІана В. И. Ленин вай йІаь цу лимаве сейна ше тІалйина лакха доккхагам кхоачадара хьанаре къахьегам дІаволадаьь шера цу Ятас.

Я. ЦУВА.

ТАРАКАНАШ ЙОАЯР

МЕДИЦИНСКИ НАУКАШ КАНДИДАТА К. ИДАШКИНИЧА КОНСУЛЬТАЦИ

Берен Іаьрахен тараканаш нах бахача цІенонашка дукхагІа хулаш я. Цхьанк шельфердехлен черепашкех (полифага) яха срединоватски таракаш найсу: Кавказе египетски тараканаш хул цІенонашка, гучадаьнна, тарканашта хотехи дегІахи хьалетача біехача хІаманашка тайп-тайпана инфекционни лазараш—дизентери, брюшной тиф, паратифаш, полиомиелит, йоткина лазар, холера, кхьаараш — хьелергаш чукхульаш хилар.

Нагахьа санна цІагІа тараканаш гучаьяьнане эггара хьалха боккъонна дІадикъа деза цекей уйнахи, хий улача турбашта а центральни отопление турбашта а ара гІолла доахка деррига Іургаш. ЧІоагІа лоархІаме да цІен цо цІена ловлар, хІама дуаш кхебиеза кхача, юхаш, кухне хІана нийчлеча хина дІакъайста хІаман цІеньаь дІатдар. Кхачан продукташ айха дІакьовлалум йолча ящикашка, хьикашка, банкашка, вІоттаргашка доаттаьехз ярьеч. Из да тараканаш цо обийтара кертера гІулакх.

Миштa йоарьа уж тІапиа? Цу гІулакха лаьрхІача химически веществах эггара аттагІа дар бураш борни кислотах да. Тараканаш чІаоза бола кхача лаьрхІа тел уж. Юхьхьнана буре геттара чІоагІа йоттам (хий дІакъоастадича тараканашта юхьаш кагрлак кунах), аьта а цуьо, цкхьатвора доакъаш а долаш хьаьраьи Іехьача шекарби тох. Борни кислотах даьаканар чІаоза укх тайпара наркхан кийчбу: борни кислота—1 дакъа, маьи кругле—1 дакъа, шекар—1 дакъа, хий—7 дакъа. Ишта уйтбаь наркхаш тараканаш дукхагІа лелача моттигашка бийкъа а бийкъе Іотосс — кулгаш тулара кІал, луклаш чутувсача нехара кІал, кухне саьнашка. Ши-кхо де хьахьача гІолла, из охаш бозиача хана, оалан Іотосса магхал дІабаккъ — боаrгабе, канализацо чу бахийта дин из долаш.

Тараканаш еа дукха йийба хуле хлорофоса 3 процентни хи раствор а як цунна обработка е меттигьа цІагІа. Цхьаьбакъда, дагахабезалл: чІоагІа йорлум хьоме еа из. Дикагіа да санитарно-эпидемиологически а дезинфекционни а станцей специалисташаpа йовкъестал дийнача, хІана аьча из препарат чІоагІа дехьаш доахлаш а ца хоаш а кхачах кхете хала отравлени хилийта а тарлуш я. Цудухьа, обработка еча хина кухнера дІакха еа ерриг продукташ, пхьегІаш, кухне лелош хІаманаш. Дерригача саьнашка боккъона хІана хьакха, лен, вІаь вІаккха еа.

Хлорофоса растевр хьакха еа (ваьлрве мешкана) ковашта, хий улачен газовни турбашта, шкафашка, плинтусашта тІагІолла, плинтусашта ялхе гІолларча уйнa. Деррагача нонакта е деррагача уйна обработка е гІорта делац. Тараканаш лечаьа йоахача, уж дол алвна хетача моттигашка хьакха еа препарат. Коьа-соа дика обработка е еа чейп-тайпара Іургаш дкачкачан хійтІачеш моттигашка. Цу гІулакха найда еда меттагбе хьанча бургацах, пульверизаторах, аьтта деттаргах. Обработка еш йолча тІехеи цхьан квадратни метра тІа долчача препарата ах цела хьокх. Найда вон меттагба йоаха арахийцача хлофосил (карбофосил) кьоалашех. Тараканаш лоьача Іургаштен хьача моттигашка гониахьа хьокх из.

Тараканаш йоалла чІоагІа найдане я хьаьста цпй тайпарча природни баллона моакъестальна применнкал яь обработка а. (Мацарра даркой хьажа № 2 йолча «Наука и жизнь» яхача журнала тІа, 1967 ш.)

Хлорофосица кухнена обработка як хьачча тІехьагІа боккъонах хІама хьакха еа нотели, кийана чуталдача аьтаиаш, хшика-продукташа миллення мел йолча хІана нигиіх; цІенкьаь хІайа хьакха, ха хьаш теркьех хийтта дрвшьатаа, цкхлай дехар дов.

Цхьаьккх а я тараканашие деактабеча къовсама способ. Къааьара-и я из, аьа а шийса а. Тараканашта доалац шелал, 5 градус лара йІоашал ца хилача 30 минут алаледа йоа уж, хІаьта 7 градус шелал хилача—цхьан минута.

№ 1 йола «Наука и жизнь» яха журнал, 1968 ш.

СПОРТ

БАСКЕТБОЛ

Пятигорске хиннача XI-ча Ерригароссийски дешархой спартакиаде дехкьа а хьаьа укх деношка цІабаьккхаб Нохч - ГІалгІайчен баскетболисташ.

18 командай спортсменашна къайсар вай наІача наьхен кхалнахкеч командаша. Дика хьокхоаш гойтар цига маІача наьха команда. КхоалгІа призовой моттиг аькхир йо. Март бетта хургдолча финальни ловзараша дакъа лоацаргда цу/команда.

Белгалдаша даиа, вай кхалкьахкьа команда цу тайпарча яьзакка эггара хьадха дакъа доацаш хиннагга. ХІаьта а 6-гІа моттиг цпха вІаштІехьаьлар баскетболистий.

кие хугІйолча финале дакъа лоа бокъо аьккхар цо.

КхалнахКа команда кхоалагІча моттиге я. Котбаьнираста дийлой моалабера призаши енкай.

ГИМНАСТИКА

Ставропольe дІайихьар спортни гимнастика Ерригароссийски спартакиада. Цига дакъа доаьш хилар вай республика спортсмеш а. Боккха толам баьккхар яхьанка СССР-а заслуженни тренера В. Растопюке кийчьаьа маІача наьха команаис. 17 сборни командашта юкъе хьалхара моттиг а яьккха Мос-

БОКС

РСФСР вонална яьгаш гор городе Каспийске дукха за йовцаш хиласибола боксераша дІайихьаршь. Цига дакъа лаьцар вай республика сборни команда а.

Дай дозал долча мастералла кандидата Хевахенов Адлана шоллагІа моттиг яьккхар кхьв. Дика хьокхамеш гойтар цига педагогически институтa студента мастерала кандидата Гуняшков Виктора. Цигьаь цо а тамаш хьалхара моттиг яьккхар цо. Цул дукха тІехьавмсеву грозненски мехкаьтта института студент Ботих Юрий. ШоллагІа моттиг кхоачар цуна.

Командни зачетга даллача НахчГІалгІайчен сборни команда йиъалагІа моттига я. Лакхе вийдача кхоаыке а боксера февраль бетта Краснодаре хургІолча финальни цІьанна дакъа дека бокъо ьльгар.

О. БАЗЫЛЕВИЧ.

КХОАНА 24 ШУ ДУЗ ФАШИСТСКИ ГІАЬРАХОЕХ ВАРШАВА МУКЪАЯЬККХА

ГАЬНАРА А ГАРГАРА А ВАРШАВСКИ ДЕНОШ

Полша столице исторе чухь кердатэп хьайийлар 1945 шера 17 январе Советски Эскарой Полшски Войска доакъошен котаЛонца наступлени йолаяр бахьан долаш гитлеровцашa дІалкьначара мукъаьяьккхар город.

Варшава оннай эаьна эетадае тарлора цу деношка тха столице венача сага. Кхы дийн а лургйоацаш оннай аьвна. Цхьан хана йокхьача городе кхеххан латташ вахар хинна моттиг хьахьоккхаш йолча пункта цІи мара йиселн карта тІа аьнна.

МоастагІий гІаьр дукха біаргадайнаd Варшавана. Цар Іоажал кхьар, вахар доххадора. Цхьабакъда, къастта къаза нийсхал аьккхий городаца дІабадача тІеме: ойнеш къаза сa; даьккхан 800 эзза сaс. Йодаь дажения тайп-тайпана городской технически объекташи 84 процент; ихахааь вІеданьха кхьаьорен къамап культуран башха-дика памятникаш.

Ишта да а кар да, цхьатора хашмаш дечай Ишка, тІарча торашах. Цкьанта а кхы юханетдоттаьергий на? ВІалла саре а йий ца юхаметтаоттае? Цу хаттара жоп делар Варшаве бахача наха шоаш. Шоаш кортамукъа ца баьллиге а, шоай городе юха чуахa болабелар уж, цкштача дІаболабелар уж из юханеттаоттае а нийсагІа аьнча, столица керда юха хьалье. Юхьанна чухийоцача цІенои гувнаш Іошаьохе болабелащ тІа тІа дукхагІа чубоагІаш хинна кортамукъаш аьнкха тІешахой, города болхама беххой. бахд нах. Дукха йеа аталехьа болх бе йоллелар жадие. Тоайир хийй газ хьаухa моттигаш, болх бе йолалийтар електростанци, хьайийлар эггара хьалхара театр. Болх бе йолалора предприятеш, хьаелар школаш, клубаш, институташ. Цул тІехьагІа хьаькар «юхаметтаоттадаь» яхана дена нетгел «кердакхувал» яха баьнна денош. Ерригташ а йолалийтацар городера служба болх бе. вІахо а деш латтаь наматоньш юхаметтахара бахьаш, хІаьта а Варшавски Плане цу хана нийшна цо бераа кІахе дагІардоатоа план. Архитектораша аьча белгало нех мадаро аьча фаьлгара варе йоан ца хезача сухална хІанзавча цІеноа кварталаш хулаш. Транспорт лела шера наькьаш дехкар.

Бакъда хІапзара Варшава тІеи хьалехьа хиначул эгашагІа хилар. Бакъда цІабкха ца хиначa тайпара из хоза хилар а. ХІана аьнча тахпар Фавиара — Варшав пIоаргаа шоллагІча дІакъерча городе гервадо дІадехараша да. Цуакьар хілу городе Фубухо найда шоай город хІана шера къонагІа хулц ашрада архитектура хулар. Город нахаар лерІІадьякхара доккъа повкъестал аах хІана а ду советски деттагІаша.

Довзаш хилча дагаиеки кицо йоах: хаьаш хувналу, вай а хувпалу дара, шахара.. Пеханахьаре хувцанна фар Варшава, БІаьрхий хиннаб пуп вахаре чулоацан. Юханеттоттаь хІалха хиначa тсьй аноо тайп тахан хьаькъа гІулакх дег нйеселнай цхьан хана. кье нах дейн йейнае ах цахІдарн, хІаьл хьийл хьабе бох боаце нах чухьйизача, хирцахьа а бакъахьа а хьаьІашагІмйхкача барекий кватиалаш. Тахан хІара вагонашан—ше ва да, тхогахьа ейлаш ца дарра. цуй цІагаа.

ХІанз 1-300 эзар сaг вахаш йола Полша столица — мехка аламнистративни культурни центр хиний Іаш. Фэдерипе республике кхоалагІа моттиг дІалоац промышлени производства боаргагІ хилача. ДІадолалеп-ме цу улицашка гІолла тахан. Укхаза мел дола хІана полски халкъа прогрессивни тоалнаш дагайейтам да. Къамани социальни коотамукъа бахьан долаш лоаттабеча къовсама центр, революционни болама центр, хинай Варшава: Къаьнара ІалхІа долча хана Варшаве бахача наха пуп болхлой классе хьинаре лаьакь хилар бахлхлой болама юкъе. Керра къаьлен траднцеш кеозача тайпана лелІахи йолалер вИллагІа хинн тІом бІаьтача шерашка. 1939 шера сентябре бетта деа тиллеговски гІаьрахоета тур юкъе дукхале.. ар советех, фашизма духьаларча болама центр а хінна дІаттар тха столица.

Варшава кеп — дикагІа йола цун гражданам. Цу дакъе кагирхой а наргІато бахьан долаш са ца кходен шоай вахар дІателам вар 1944 шера хасстари йолча хана. Цудухьа а тІеиара Варшава — лаьха ГІ-гІато бахьан долаш хийтача польски Іолахача вІпое аьчаь а моттиг яа Іоалон тІадолча, тхона массанена а деза долча памятник город а. Варшавски халкъашка цІабехка бахк. Полшa столица мукъабоаккхаш баьча тІем тІа бобаь 22 эзар советски тІемахой.

Белгала, баьгrlнe хувца Феликса оалхаараа санна, оакхадое юккъера хьаьаттай Варшава — майра город, кердача, социалистически Полша столица.

Ришард НАЗИМОВИЧ,
польски журналиста
(АПИ Интерпресс).

Варшава.
(Телефонаа).

ХАОТТАМ

Тахан республике гІолла Грознев хунадлуш морхаш а йолаш, лоаланавоач а йолаш. малхбоалехьара лаьгІо мух а хьекхаш ха латте тарлу. Бийсанара температура республике гІолла 2—7, дийнахь 0—5 градус шелал. Грозне бийсанара температура 3—5, дийнахь 0—2 градус шелал йолаш хургья.

17-ча — 18-ча январе морхаш а йолаш, хакь-юкъе оасак а утташ латтаргья, цхьацадолча моттигашка лаьгІо мох хьекхаргья, доах воалааргІа. къулба-малхбоалехьара лаьгІо, гІаьхьача боарамга кхоачаш мух хьекхаргба. температура бийсанна 13—18 градус шелал, дийнахь 3 градус шелалдера 2 градус йІовхалга кхоачаш хургья.

Метеостанци.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

РЕДАКЦИ АДРЕС: г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гІа этаж). Телефонаш: редактора—3-44-00; редактора зам.—3-30-11; беззтехкала секретара—3-34-30; партийне вахаран, культуран, промышленни отделаш—3-42-30; керта боахама письмой отделай—3-42-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-00; зам. редактора—3-30-11; ответственного секретаря — 3-34-30; отделов партийной жизни, культуры, промышленности — 3-42-30; отделов сельского хозяйства и писем — 3-42-20.

«Грозненский рабочий» издательство типографи. Революци проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

С00014. Заказ № 200.